

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
(найменування кафедри)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ (підпис)
“ _____ ” _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності D1 «Облік і оподаткування»
(шифр та найменування спеціальності)
за освітньою програмою професійного спрямування
«Облік, аудит і оподаткування підприємницької діяльності»
(назва магістерської програми)

на тему «Облік та контроль операцій купівлі й продажу іноземної валюти
на вітчизняних підприємствах: теоретико-методичні аспекти (на прикладі ТОВ
«ФІНАГРО»)»
(назва теми)

Виконавець:

Студентка ЦЗФН, група бзф1м
Газовська Катерина Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові) _____ /підпис/

Науковий керівник:

Доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)
Артюх Оксана Валентинівна
(прізвище, ім'я, по батькові) _____ /підпис/

ОДЕСА – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ	
ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ Й ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ.....	6
1.1. Нормативно-правове забезпечення обліку операцій з іноземною валютою.....	6
1.2. Управління валютними ризиками в економічній безпеці підприємств України.....	12
1.3. Валютне регулювання підприємств на Україні: огляд концептуальних засад.....	16
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ	
ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ Й ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ.....	23
2.1. Загальна економічна характеристика ТОВ «ФІНАГРО».....	23
2.2. Валютні операції в обліковій політиці ТОВ «ФІНАГРО»	33
2.3. Організація бухгалтерського обліку валютних операцій на досліджуваному підприємстві.....	37
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ	
ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ Й ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ.....	45
3.1. Проблемні аспекти обліку і контролю валютних операцій.....	45
3.2. Методичні засади валютного контролю в Україні.....	49
3.3. Напрями покращення обліку та контролю валютних операцій ТОВ «Фінагро».....	56
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	64
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Динамічні трансформації світового господарства та активізація процесів глобалізації зумовлюють необхідність для українських підприємств розширювати співпрацю з закордонними партнерами. У таких умовах особливе значення має якісне управління валютними операціями, що передбачає не лише їх точний бухгалтерський облік, а й постійний аналіз та контроль. Недостатня увага до цих процесів може спричинити фінансові втрати, послабити економічну стійкість підприємства та негативно вплинути на його позиції на ринку.

Нормативно-правове регулювання валютних операцій в Україні характеризується частими оновленнями, що вимагає від підприємств систематичного розгляду законодавчих змін і відповідного коригування внутрішньої облікової політики. Ігнорування чинних вимог здатне призвести до фінансових санкцій і створити ризики в діяльності компанії. Суттєву складність у роботі з валютними операціями становлять ризики, пов'язані з коливанням валютних курсів. Оскільки ці коливання безпосередньо впливають на фінансові показники, підприємству необхідно постійно здійснювати контроль та аналіз таких операцій з метою мінімізації негативних наслідків. У цьому сенсі не викликає сумнівів те, що наявність прозорої та налагодженої системи обліку дозволяє приймати економічно обґрунтовані управлінські рішення, що є особливо важливим для суб'єктів господарювання, які активно працюють на зовнішніх ринках, зокрема для ТОВ «Фінагро». Глибоке розуміння обліково-аналітичних та контрольних механізмів у процесі здійснення операцій з валютними цінностями є важливим чинником ефективного функціонування вітчизняних підприємств. Тому вивчення теоретичних та практичних аспектів обліку, аналізу і контролю валютних операцій є необхідним для фахівців в обліковій сфері, що і визначило актуальність теми дослідження.

Проблемні питання удосконалення обліку, аналізу та контролю операцій з іноземною валютою досліджувало багато науковців, як-то: Антонюк О., Божидарнік Н. В., Васільєва Л. М., Глухова В., Гнилицька А. Ю., Деркач Ю. Б., Захарова О. Л., Земляний М. С., Єпіфанова М. А., Катаєва С., Козирева А., Кравченко Х., Крот Л., Кудрицька Ж. В., Міллер Е., Міронова Ю. В., Москалюк Н., Небава М. І., Озерова О., Онищенко В., Пернарівський О. В., Холодна Ю., Чернявська К. Втім і досі багато питань залишаються невирішеними.

Об'єктом дослідження є процес обліку та контролю операцій з іноземною валютою на вітчизняних підприємствах.

Предметом дослідження є розкриття проблемних питань у системі обліку валютних операцій та визначення напрямів удосконалення обліку та контролю таких операцій.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є вирішення проблемних питань обліку та контролю валютних операцій на вітчизняних підприємствах. Для досягнення мети в роботі були поставлені такі завдання:

- проаналізувати нормативно-правове забезпечення обліку операцій з іноземною валютою;
- розкрити механізм управління валютними ризиками в економічній безпеці підприємств України;
- розглянути концептуальні засади валютного регулювання підприємств на Україні;
- ознайомитись із загальною економічною характеристикою ТОВ «ФІНАГРО»;
- розкрити облікову політику ТОВ «ФІНАГРО» у частині валютних операцій;
- вивчити організацію бухгалтерського обліку валютних операцій на досліджуваному підприємстві;

- дослідити методичні засади валютного контролю в Україні;
- встановити проблемні аспекти обліку і контролю валютних операцій;
- виявити проблемні ділянки обліку і контролю валютних операцій на досліджуваному підприємстві;
- розглянути напрями покращення обліку та контролю валютних операцій ТОВ «ФІНАГРО».

Методи дослідження. У процесі роботи були використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція та дедукція; та спеціалізовані методичні прийоми: спостереження, обчислення відносних та середніх значень, використання графічного методу, порівняння та прогнозування та інші.

Інформаційною базою дослідження виступили законодавчі та нормативні акти у сфері обліку, аналізу та контролю валютних операцій, наукові статті, монографії, матеріали науково-практичних конференцій та семінарів, довідники. А також використовувалися засновницькі документи досліджуваного підприємства, його внутрішні регламенти, первинні документи, облікові реєстри, фінансова та статистична звітність.

Структура та обсяг роботи. У кваліфікаційній роботі використано 34 джерело інформації. Загальний обсяг роботи 69 сторінок, 6 таблиці, 5 рисунків, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ Й ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ

1.1. Нормативно-правове забезпечення обліку операцій з іноземною валютою

Стрімке зростання зовнішньоекономічних зв'язків у сучасній економіці безпосередньо впливає на поживлення національного господарства. Активізація економічної взаємодії нашої країни з іншими державами спричиняє збільшення обсягу операцій, що проводяться в іноземній валюті, що робить їх одним із ключових напрямів фінансової діяльності підприємств. Розширення спектра валютних операцій створює можливості для налагодження ефективного співробітництва з країнами з розвинутою економікою та позитивно позначається на економічних процесах всередині держави.

Водночас нестабільність на валютних ринках, різкі коливання курсів і періодичні фінансові кризи підвищують рівень ризику, властивий валютним операціям. Це актуалізує потребу вдосконалення інструментів, які регулюють діяльність суб'єктів господарювання у сфері валютних відносин, та визначення пріоритетних шляхів підвищення їх ефективності.

Зовнішньоекономічні операції виступають важливою складовою господарської діяльності підприємств, а застосування сучасних методів міжнародного бізнесу дозволяє суттєво покращити виробничі процеси, технологічний рівень та конкурентоспроможність продукції. У цьому контексті розвиток зовнішньоекономічної діяльності (далі - ЗЕД) стає чинником економічного зростання держави.

Емісія національної валюти є одним із проявів державного суверенітету, оскільки саме держава гарантує можливість її використання для розрахунків при купівлі товарів і послуг. Проте за межами країни національні гроші не

мають примусового характеру обігу, і їх використання можливе лише на основі домовленостей між сторонами та проведення обміну на інші валюти. Таким чином, у міжнародних фінансових відносинах гроші трансформуються у валюту.

Термін «валюта» походить від італійського «*valuta*», коріння якого веде до латинського «*valeo*», що означає «мати цінність» або «вартувати». У повсякденному мовленні слово «валюта» нерідко ототожнюється з поняттям «гроші», хоча ці категорії різняться за змістом: гроші не обмежуються національними рамками, тоді як валюта найчастіше розглядається в контексті міжнародних розрахунків.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) у своїх Стандартних положеннях визначає валюту як законний платіжний засіб держави, що використовується для погашення як приватних, так і державних зобов'язань. В Україні такою валютою є гривня.

Закон України «Про валюту і валютні операції» [1] встановлює, що до національної валюти належать: банкноти та монети; кошти на рахунках у національній валюті; електронні гроші, номіновані у гривні; а також цифрові гроші, емітовані Національним банком України (далі – НБУ).

Перш ніж перейти до розгляду теоретико-прикладних аспектів обліку та контролю операцій з купівлі і продажу іноземної валюти, необхідно визначити сутність поняття «іноземна валюта».

Чинне законодавство України розкриває видову характеристику іноземної валюти у відповідних нормативних актах (рис. 1.1).

В обліковій сфері підприємства України керуються Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (далі – НП(С)БО). Відповідно до НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» іноземною валютою вважається будь-яка валюта, відмінна від валюти, у якій підприємство веде свою фінансову звітність [2].

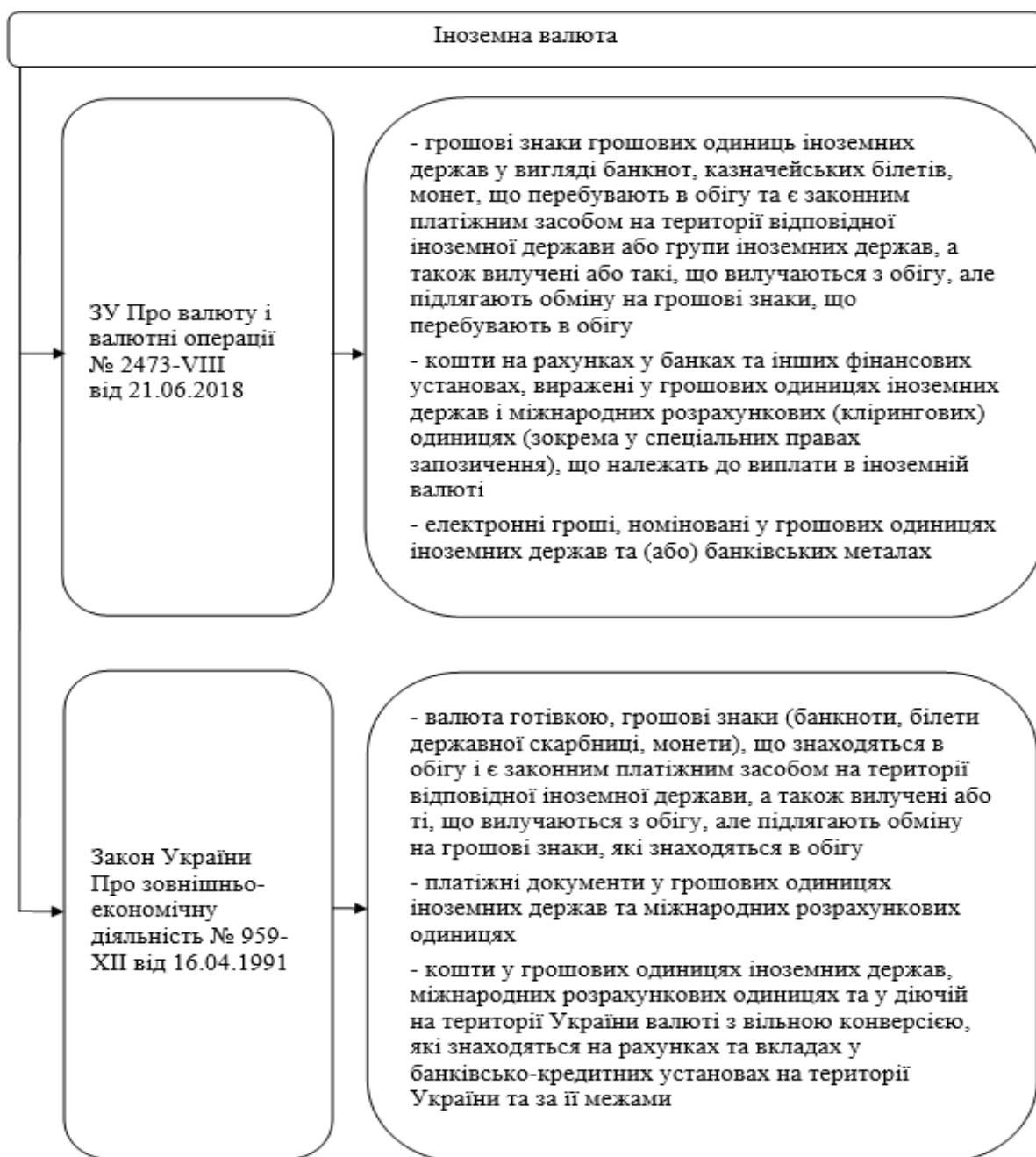

Рис. 1.1. Видова характеристика іноземної валюти: вимоги чинного законодавства України

Джерело: складено на підставі [2; 3]

Цей стандарт надає визначення операції в іноземній валюті як господарської операції, вартість якої визначена в іноземній валюті або яка передбачає проведення розрахунків у такій валюті. У цьому контексті

господарська операція – це дія або подія, що спричиняє зміни у складі активів і зобов’язань або у структурі власного капіталу підприємства [4].

У межах даної роботи основна увага приділятиметься операціям, пов’язаним із купівлею та продажем іноземної валюти. На практиці купівля іноземної валюти відбувається так: підприємство доручає банку придбати необхідний обсяг валюти за гривневі кошти клієнта. Хоча зовні ця процедура виглядає нескладною, фактичний порядок її здійснення містить низку особливостей.

Перш за все, банк проводить операцію купівлі валюти лише після подання підприємством визначеного пакета документів. Їх перелік залежить від характеру майбутніх платежів – торговельних чи неторговельних, тобто від того, для яких цілей підприємство планує використати придбану валюту.

НБУ оновив з 21.02.2024 року вимоги щодо купівлі валюти юридичними особами, конкретизувавши порядок дій корпоративних клієнтів на валютному ринку. Тепер компанія зобов’язана насамперед використати наявні у неї валютні кошти. Лише за їх недостатності допускається купівля валюти – як на міжбанківському валютному ринку, так і за допомогою інструменту валютних операцій типу «своп».

Операції «своп» передбачають купівлю банком іноземної валюти у клієнта з подальшим використанням цієї валюти самим клієнтом у майбутніх операціях із банком. Такий механізм дає змогу підприємствам краще управляти валютними ризиками та забезпечувати оперативний доступ до необхідних інструментів.

Зміни НБУ були покликані запобігти можливим схемам обходу валютних обмежень. Тепер банк враховує не лише наявний залишок коштів клієнта в іноземній валюті на його рахунках, але й інформацію про укладені валютні «своп»-угоди з іншими банками. У зв’язку з цим підприємства зобов’язані

надавати банку додаткові відомості щодо таких угод: вид валюти, строк операції та інші необхідні параметри.

Також передбачено строк використання придбаної валюти: резидент повинен застосувати її за цільовим призначенням не пізніше ніж через два робочих дні з моменту зарахування на рахунок.

Процедура купівлі й продажу валюти регулюється Постановою НБУ «Про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті» № 5 від 02.01.2019 року [5].

Так, для купівлі валюти підприємство подає до обслуговуючого банку заяву, оформлену відповідно до умов договору банківського рахунку. Банк проводить валютні операції на підставі оригіналів документів або їх копій у паперовому чи електронному форматі. Електронні документи та копії можуть передаватися засобами дистанційного зв'язку згідно з умовами договору між банком та клієнтом, а їх юридична сила підтверджується електронним підписом. Паперові копії документів підписуються уповноваженою особою підприємства та зберігаються в банку.

Українські підприємства мають право продавати іноземну валюту лише на міжбанківському валютному ринку (МВР). Фактично продаж іноземної валюти – це доручення клієнта банку здійснити її реалізацію на міжбанку з подальшим зарахуванням гривневих коштів на поточний рахунок підприємства. При цьому наявність у клієнта валютного рахунку саме в тій валюті, що продається, у конкретному банку не є обов'язковою умовою.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні формується через закони, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів, а також нормативні акти профільних органів – Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Державної служби експортного контролю, Державної податкової служби України (ДПС України), НБУ та інших інституцій.

Під час здійснення валютних операцій підприємства повинні керуватися такими законодавчо-правовими актами, як:

- Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про валюту і валютні операції»;
- Постанови НБУ «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті»; «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»;
- НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Валютні операції у господарському процесі вітчизняного підприємства здійснюються у відповідності до встановлених принципів: свободи проведення та регулювання валютних операцій, регламентації валютного курсу, стисла характеристика яких зображена на рис. 1.2.

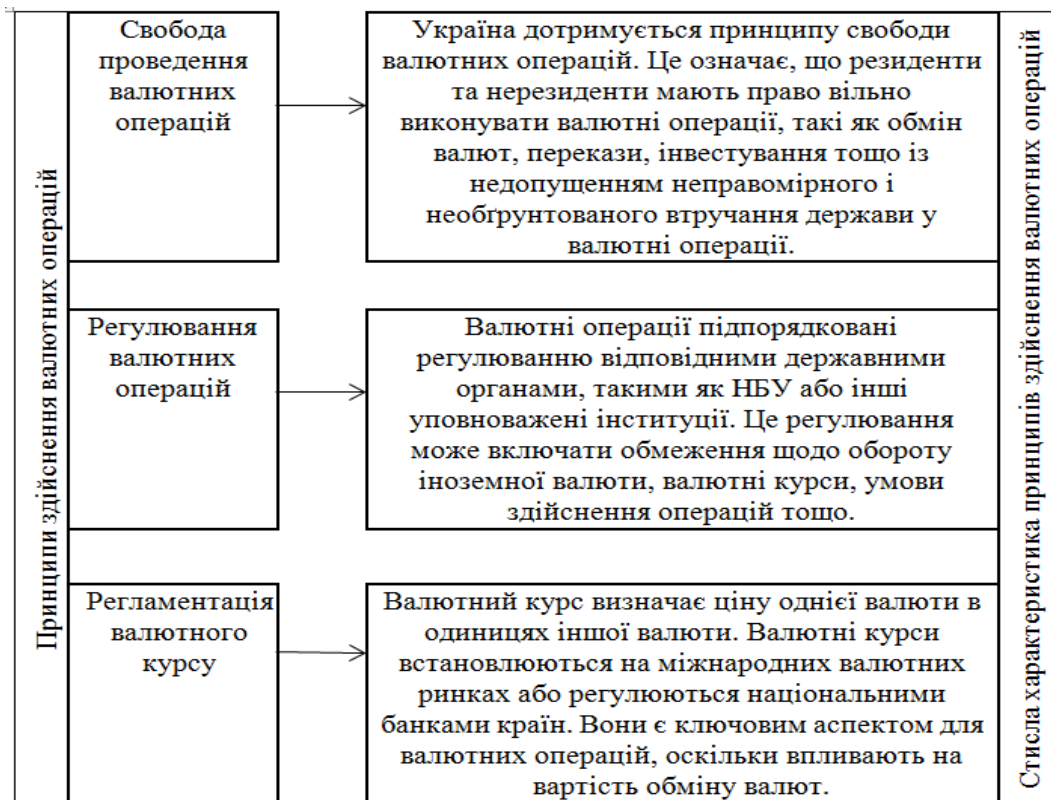

Рис. 1.2. Стисла характеристика принципів здійснення валютних операцій

Джерело: складено на підставі [1]

Окремо варто відмітити, що при здійсненні операцій у сфері ЗЕД підприємства постійно стикаються з валютними ризиками, зумовленими зміною вартості валют. Коливання валютних курсів здатні істотно позначатися на фінансових результатах підприємства, впливати на його прибутковість.

Зміна курсу національної валюти також впливає на формування цін на міжнародних ринках. Зокрема, укріплення валюти робить експортну продукцію дорожчою для іноземних покупців, що знижує її конкурентоспроможність. Натомість девальвація призводить до подорожчання імпортованих товарів і може викликати підвищення вартості продукції для внутрішніх споживачів.

Отже, з метою дослідження теоретичних засад обліку та контролю операцій купівлі та продажу іноземної валюти у роботі визначені нормативні документи, які розкривають понятійні категорії у сфері валютних операцій, окреслена видова характеристика іноземної валюти у відповідності до вимог чинного законодавства України, розкриті принципи здійснення валютних операцій у господарському процесі вітчизняного підприємства.

1.2. Управління валютними ризиками в економічній безпеці підприємств України

Економічну безпеку підприємства прийнято розглядати як одну з складових загального поняття «безпека», сутність якого тлумачиться як стан захищеності, коли немає загроз інтересам підприємства, суспільства чи держави. Економічна безпека передбачає наявність умов, що запобігають шкоді та забезпечують стабільний економічний розвиток і добробут. Погодимося з тим, що економічна безпека підприємства – це захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності [6, с. 48].

Для досягнення економічної безпеки варто на підприємстві побудувати ефективну систему управління ризиками. А якщо підприємство має міжнародні відносини, то потрібно велику увагу приділяти саме опрацюванню ризиків і у сфері ЗЕД.

Згідно з Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» ризик у загальному значенні тлумачиться як «імовірність виникнення негативних наслідків від провадження господарської діяльності та можливий розмір утрат від них», а «прийнятний ризик» – це «соціально, економічно, технічно і політично обґрунтований ризик, який не перевищує гранично допустимого рівня» [9; 10].

Безумовно, наявність ризиків на валютному ринку може спричинити неочікувані фінансові втрати, скорочення прибутку чи навіть формування збитків. Це підтверджує необхідність побудови на підприємстві ефективної системи управління валютними ризиками.

Управління валютними ризиками в економічній безпеці українських підприємств передбачає

- ідентифікацію ризиків;
- оцінку ризиків;
- розробку стратегій у сфері ЗЕД;
- моніторинг ризиків для мінімізації негативного впливу валютних коливань.

Звичайно, система управління валютними ризиками функціонує поетапно.

Спочатку відбувається так звана ідентифікація ризиків, яка передбачає визначення потенційних валютних ризиків, пов'язаних з діяльністю підприємства, наприклад, таких як ринковий ризик, пов'язаний з коливаннями курсів валют, а також з коливанням цін на валютні активи (депозити, цінні папери) через нестабільність курсу. Також в Україні існують інші валютні ризики та ризики, які тісно взаємодіють один з одним, як :

- транзакційний ризик, що виникає через розрив у часі між укладенням контракту та оплатою за ним;
- політичний ризик (політична та економічна нестабільність можуть призводити до непередбачуваних змін курсу валют, спричиняючи втрати капіталу);
- ризик, пов'язаний з експортно-імпортними операціями (знецінення валюти значно впливає на імпортерів, особливо при довгострокових контрактах або продажу товарів у кредит);
- ризик, пов'язаний з геополітичною нестабільністю (інтенсивність бойових дій та руйнування інфраструктури впливають на курс валюти) [11].

Деякі науковці пропонують поділ валютних ризиків на кілька видів:

- трансляційний (обліковий валютний ризик) виникає в ситуаціях, коли підприємство володіє активами чи зобов'язаннями в іноземній валюті, які необхідно перераховувати у національну валюту під час складання фінансової звітності. Коливання обмінного курсу впливають на оцінку цих статей, що може відобразитися на фінансових результатах та загальній платоспроможності компанії.
- кредитний ризик у межах валютних операцій (пов'язаний із можливістю втрат у разі, якщо контрагент не виконає своїх фінансових зобов'язань). Така ситуація найчастіше виникає під час здійснення операцій із партнерами, які виявляються неспроможними погасити заборгованість у встановлений термін.
- ризик ліквідності у сфері іноземної валюти (стосується труднощів, що постають при спробі швидко перетворити валютні активи на готівкові кошти без суттєвих фінансових втрат). Подібні проблеми можуть виникати у разі низької активності на валютному ринку або дефіциту покупців чи продавців, що зумовлює затримки проведення операцій чи не вигідні курси обміну.
- Суверенний валютний ризик (передбачає можливість фінансових втрат через відмову або неспроможність держави виконувати свої боргові

зобов'язання чи підтримувати стабільність національної валюти). Цей вид ризику особливо значущий для компаній, які ведуть бізнес у країнах із політичною нестабільністю, економічними кризами або частими змінами у регуляторному середовищі, що впливають на вартість валюти [12].

Не викликає сумніву те, що валютний ризик становить одну з ключових загроз для підприємств, що здійснюють ЗЕД, оскільки ризик здатен суттєво впливати як на фінансову стійкість, так і на рівень прибутковості. Розуміння та ідентифікація основних його форм – транзакційного, трансляційного та економічного – дозволяє компаніям розробляти та впроваджувати ефективні механізми управління, спрямовані на зниження негативних наслідків валютних коливань.

На етапі оцінки ризиків передбачається проведення аналізу ймовірності виникнення ризиків та їх потенційних наслідків для фінансових показників підприємства.

Оцінка проводиться за різними методами, в залежності від внутрішніх регламентів підприємства. До таких методів відносяться:

- 1) кількісні (наприклад, статистичні);
- 2) якісні (наприклад, експертні оцінки) або інші методи, які дозволяють класифікувати ризики за ступенем ймовірності та можливого збитку, не вдаючись до складних розрахунків.

На основі проведеної оцінки розробляється стратегія управління валютними ризиками, яка може включати різні інструменти, як-то:

- хеджування (страхування) валютних ризиків, яке передбачає використання фінансових інструментів, наприклад, ф'ючерсних контрактів або опціонів;
- самострахування, тобто внутрішнє страхування, коли підприємство створює резерви для покриття можливих збитків;

- диверсифікація, за якою відбувається розподіл валютних ризиків шляхом ведення бізнесу в різних валютах або з різними контрагентами;
- лімітація, тобто встановлення обмежень на максимальний обсяг валютних операцій або на розмір валютної позиції;
- уникнення та розподіл ризиків, тобто відмова від певної операції, яка несе високий валютний ризик;
- поглинання ризиків (прийняття на себе ризику та покриття збитків з власних коштів);
- інші інструменти для мінімізації ризику [13; 14; 15].

В подальшому у процесі моніторингу ризиків для мінімізації негативного впливу валютних коливань використовуються різноманітні фінансові інструменти, такі як: форвардні контракти, опціони, ф'ючерси та валютні свопи. Вони дозволяють заздалегідь зафіксувати курс валютних операцій, мінімізуючи ризик втрат через несприятливі зміни валютних курсів.

Отже, ефективне управління валютними ризиками є важливою складовою забезпечення фінансової та зовнішньоекономічної безпеки підприємства, яке допомагає зменшити фінансову нестабільність, підтримувати конкурентоспроможність національних виробників на міжнародних ринках та забезпечувати стійке економічне зростання.

1.3. Валютне регулювання підприємств на Україні: огляд концептуальних засад

Валютне регулювання підприємств в Україні ґрунтується на вимогах Закону України «Про валюту і валютні операції».

Основним регулятором, який встановлює правила валютних операцій та запроваджує обмеження для забезпечення стабільності фінансової системи є НБУ. Тому підприємства повинні дотримуватися встановлених правил при

здійсненні операції з купівлі, продажу, обміну валюти та інших операцій у сфері ЗЕД.

Валютне регулювання у фаховому середовищі тлумачиться по-різному залежно від обсягу охоплення.

У широкому розумінні воно являє собою цілісну систему державного впливу, спрямованого на упорядкування та контроль економічних процесів, що пов'язані з міжнародним рухом валюти. До таких процесів належать:

- встановлення правил проведення зовнішніх розрахунків,
- визначення порядку операцій з валютними цінностями,
- регулювання обігу іноземної валюти всередині країни,
- формування механізмів впливу на курс національної валюти
- забезпечення належного контролю за валютними операціями [12].

У вузькому ж значенні валютне регулювання виступає як окремий інструмент державної політики – засіб або метод, за допомогою якого держава впливає на розвиток міжнародних економічних відносин, регулює функціонування внутрішньої економіки чи здійснює управління сферою зовнішньоекономічної діяльності [12].

Не можна не погодитися з тим, що валютне регулювання є комплексом заходів регуляторного характеру, що застосовуються державою у сфері міжнародних розрахунків, операцій з валютою та валютними цінностями на базі відповідного нормативно-правового та інформаційного забезпечення.

Місце валютного регулювання в системі державного регулювання економіки представлено на рис. 1.3.

Валютне регулювання, як система, включає в себе чітко визначені суб'єкт та об'єкт регулювання, принципи, функції, завдання, методи, форми.

Суб'єктами валютного регулювання є органи, що впроваджують регуляторні заходи, спрямовані на регламентацію та упорядкування

міжнародних розрахунків та операцій з валютою і валютними цінностями (НБУ, Кабінет Міністрів України, уповноважені банки, ДПС України).

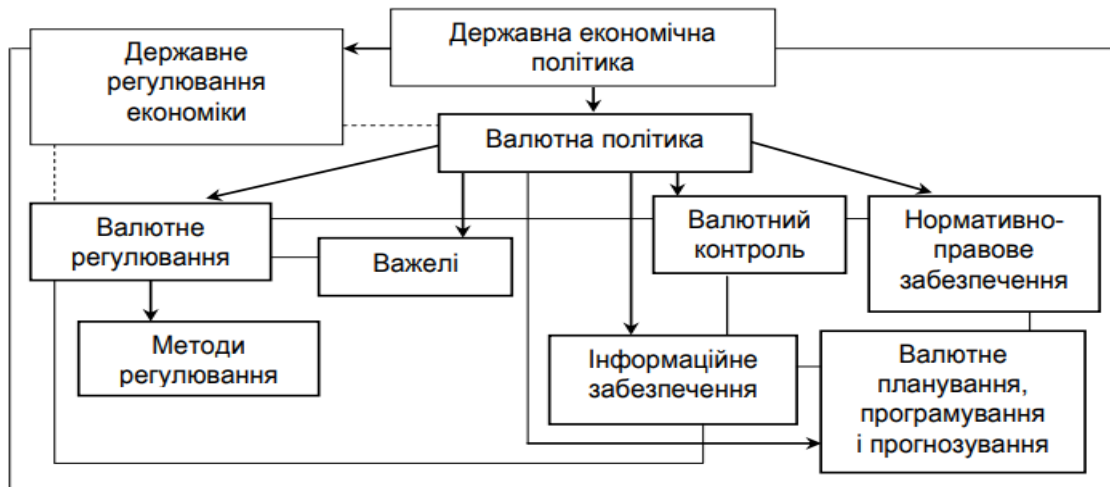

Рис.1.3. Місце валютного регулювання в системі державного регулювання економіки

Джерело: складено за [12]

Об'єктами валютного регулювання є операції у сфері ЗЕД, зокрема операції з валютою і валютними цінностями.

У фаховій літературі існують різноманітні підходи до визначення завдань валютного регулювання.

Серед ключових завдань валютного регулювання зазвичай виділяють три групи.

1. Оперативні завдання охоплюють упорядкування дій учасників валютного ринку щодо операцій з валютними цінностями, а також регламентацію поточних операцій, які відображаються у платіжному балансі держави.

2. Тактичні завдання полягають у забезпеченні раціональної організації операцій, що передбачають використання іноземної валюти, а також у контролі за переміщенням валютного капіталу.

3. Стратегічні завдання спрямовані на формування ефективної системи визначення валютного курсу, що гарантує захист національної валюти та підтримку її конвертованості [12; 16; 17].

Система валютного регулювання базується на низці фундаментальних принципів:

1. Принцип цілісності та комплексності. На етапі формування системи цей принцип означає, що всі її складові мають бути взаємопов'язаними, узгодженими та функціонувати як єдиний механізм. Комплексність також передбачає органічний зв'язок валютного регулювання з валютною політикою та іншими інструментами державного впливу на економіку.

2. Принцип доцільності. Його зміст полягає в забезпеченні економічної безпеки держави шляхом підтримання макроекономічної рівноваги та мінімізації необґрунтованого втручання органів влади у валютні операції суб'єктів господарювання – як резидентів, так і нерезидентів.

3. Принцип оперативного та гнучкого реагування. Для його реалізації необхідний безперервний моніторинг ситуації на валютному ринку та узгодженість дій між національними й міжнародними фінансовими інституціями.

4. Принцип безперервності контролю. Він передбачає своєчасне застосування регуляторних заходів, спрямованих на гармонізацію поточних валютних операцій і встановлення правил для банків щодо здійснення операцій із валютними активами.

5. Принцип стабілізації та упорядкування. Його сутність – у врегулюванні руху валютного капіталу, узгодженні інтересів учасників валютного ринку та застосуванні переважно економічних інструментів при реалізації державної валютної політики.

6. Принцип єдності. Він передбачає узгодженість зовнішньої та внутрішньої політики у сфері валютних відносин, а також інтегрованість системи валютного регулювання з системою валютного контролю.

7. Принцип справедливості. Держава повинна гарантувати захист прав та законних інтересів резидентів і нерезидентів, які здійснюють валютні операції.

У межах загальної системи державного економічного управління валютне регулювання виконує низку важливих функцій:

- регуляторну, що передбачає застосування визначених інструментів і механізмів впливу на валютні процеси;
- локаційну, спрямовану на впорядкування валютних відносин та визначення правил проведення валютних операцій;
- цільову, яка полягає у встановленні стратегічних напрямів розвитку валютної системи країни;
- стимулюючу, що виражається у формуванні заходів, які спонукають учасників ринку до раціональної поведінки;
- регламентуючу, тобто пов'язану з розробленням та впровадженням нормативно-правових актів, що визначають порядок здійснення операцій із валютними цінностями.

Розуміється, реалізація функцій регулювання має спиратися на основні методи валютного регулювання.

Методи валютного регулювання включають пряме та непряме регулювання.

До прямих належать:

- валютні обмеження;
- девізні інтервенції (купівля-продаж валюти центральним банком), девальвація та ревальвація.

До непрямих – дисконтна політика (вплив на валютний курс зміною облікової ставки), управління валютними резервами шляхом зміни їх структури та ефективного розміщення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Методи валютного регулювання

Види методів валютного регулювання	Стисла характеристика методів валютного регулювання
1	2
Прямі методи валютного регулювання	
Валютні обмеження (валютні блокади)	Це комплекс нормативних правил, встановлених на законодавчому або адміністративному і направлених на обмеження валютних операцій. Валютні блокади – заходи, що вживаються державою з обмеження обігу в країні валюти іншої країни, з метою спонукати цю країну виконати певні вимоги. До таких заходів відноситься контроль держави над валютними операціями.
Валютна (девiзна) iнтервенцiя	Це значний разовий цiлеспрямований вплив НБУ на валютний ринок i валютний курс, що здiйснюється шляхом продажу або закупiвлi НБУ великих партiй iнвалюти. Валютна iнтервенцiя здiйснюється для регулювання курсу iноземних валют в iнтересах держави.
Девальвацiя	Це зниження або знецiнення нацiональної валюти щодо iнвалюти
	Це означає, що за одиницю iнвалюти доводиться платити бiльше нацiональних грошей. На вiдмiну вiд iнфляцiї (зростання цiн усерединi країнi), девальвацiя стосується саме курсу нацiональної валюти.
Ревальвацiя	Це пiдвищення курсу нацiональної валюти вiдносно iнших валют або золота. Це означає, що нацiональна валюта стає сильнiшою, i за iнвалюту доводиться платити менше нацiональної валюти.
Непрямі методи валютного регулювання	
Дисконтна (облікова) політика	Це одна із форм реалізації грошово-кредитної політики НБУ, направлена на регулювання економіки шляхом стимулювання розширення або зниження обсягів кредитування економіки, впливу на темпи інфляції та на валютний курс.
Управління валютними резервами	Це формування оптимальної структури золотовалютних резервів (золото, і валюта) та їх ефективне розміщення за кордоном.

Джерело: складено за [12; 18; 19]

При визначенні концептуальних засад валютного регулювання варто звернути увагу на таку складову валютної політики, як валютний контроль.

Валютний контроль – це система заходів, яку здійснюють держава та уповноважені органи для регулювання операцій з іноземною валютою та

забезпечення дотримання валютного законодавства. Він охоплює переміщення валюти між резидентами та нерезидентами, операції з обміну валют, а також декларування валютних цінностей, що перебувають за межами України [].

Валютний контроль є специфічним видом фінансового контролю, оскільки виконує специфічну функцію управління в сфері фінансової діяльності підприємства і держави загалом. Також валютний контроль виступає одним із адміністративних засобів державного регулювання валютними відносинами.

Під час проведення валютного контролю фахівцями застосовуються певні методи, які містять систему заходів, спрямованих на забезпечення відповідності валютних операцій чинному законодавству, та інструменти валютного регулювання (наприклад, валютні інтервенції, обмеження тощо), які використовуються для досягнення цілей контролю.

Висновок до 1 розділу

З метою розкриття теоретичних засад обліку та контролю операцій купівлі й продажу іноземної валюти у роботі висвітлено нормативно-правове забезпечення обліку операцій з іноземною валютою. Доведено, що для економічної безпеки у сфері міжнародних відносин на вітчизняних підприємствах має ефективно функціонувати система управління валютними ризиками за всіма її етапами. Вивчення концептуальних засад валютного регулювання дало можливість визначити його об'єкти, суб'єкти, завдання, функції, принципи та методи, що послужило теоретичним підґрунтям для подальшого дослідження.

РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ Й ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ

2.1. Загальна економічна характеристика ТОВ «ФІНАГРО»

Товариство з обмеженою відповідальністю «ФІНАГРО» (ТОВ «ФІНАГРО») створене на підставі Установчого договору шляхом об'єднання майнових внесків його учасників з метою здійснення господарської діяльності та отримання прибутку. Після завершення процедури державної реєстрації підприємство набуло статусу юридичної особи. Воно володіє самостійним балансом, має розрахункові та інші банківські рахунки, а також печатку із власним найменуванням та належними реквізитами.

Діяльність товариства базується на принципах самостійності та фінансової автономії. Це означає, що підприємство самостійно визначає напрями розвитку, ухвалює управлінські рішення та організовує власну систему фінансування. ТОВ «ФІНАГРО» відповідає за свої зобов'язання виключно власним майном, що є важливим чинником його фінансової надійності та гарантією виконання договірних зобов'язань.

Правова основа діяльності підприємства закріплена в Установчому договорі та Статуті. Ці документи визначають ключові види діяльності товариства, його місію та цілі, склад засновників, порядок формування та використання статутного капіталу, а також механізм розподілу прибутку між учасниками. Установчий договір регламентує взаємодію засновників і систему управління підприємством, тоді як Статут деталізує організаційно-правову структуру, внутрішні правила роботи та особливості функціонування товариства.

Наявність чітко сформульованих установчих документів забезпечує структурованість управління та ефективну організацію виробничо-фінансових

процесів. ТОВ «Фінагро» демонструє стабільну динаміку розвитку та орієнтується на впровадження сучасних методів ведення бізнесу, що дозволяє підприємству підтримувати конкурентоспроможність і своєчасно реагувати на зміни в економічному середовищі.

Статут товариства затверджено загальними зборами засновників 28.05.2013 р. (Протокол №1). Державна реєстрація товариства як юридичної особи проведена 28.05.2013 р., запис державного реєстратора здійснена за № 6100000046890 (Додаток А).

ТОВ «ФІНАГРО» розташовано за адресою: 65039, Україна, м. Одеса, Приморський район, вул. Середньофонтанська, 16.

Організаційно-правова форма господарювання: приватна.

Форма власності: приватна.

Код за ЄДРПОУ: 38723488.

Види діяльності підприємства:

- оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин;
- оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами;
- складське господарство;
- інша допоміжна діяльність у сфері транспорту;
- виробництво олії та тваринних жирів;
- вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур;
- консультування з питань комерційної діяльності і керування;
- надання інших інформаційних послуг;
- інші види діяльності відповідно до Статуту.

Основним видом діяльності підприємства є торгівля зерном і насінням, а також консультування з комерційних питань та надання інших інформаційних послуг.

У періоді дослідження на ТОВ «ФІНАГРО» працювало 11 працівників.

Організаційна структура підприємства наведена на рис. 2.1.

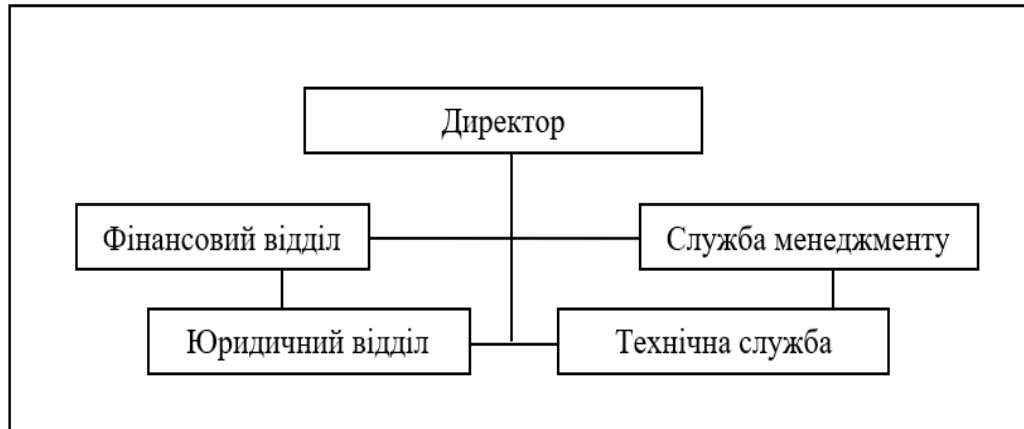

Рис. 2.1. Організаційна структура ТОВ «ФІНАГРО»

Джерело: розроблено на підставі даних ТОВ «ФІНАГРО»

З керівником підприємства укладається трудовий договір, який детально визначає умови його найму та регламентує професійні взаємовідносини сторін. У цьому документі встановлюються строки виконання трудових обов'язків, окреслюється перелік прав, функцій та відповідальності керівника. Окремо визначаються умови оплати праці, надання відпусток, соціальних гарантій та інші елементи трудових відносин. Також договір містить положення щодо дотримання режиму конфіденційності, виконання внутрішніх правил підприємства та процедури дострокового розірвання трудових відносин. Така деталізація сприяє чіткому розумінню сторонами своїх зобов'язань, забезпечує прозорість та професійність управлінської діяльності.

Бухгалтерська служба підприємства є складовою фінансового відділу та відповідає за ведення бухгалтерського обліку, систематизацію інформації про господарські процеси та складання звітності.

У ТОВ «ФІНАГРО» бухгалтерія представлена двома фахівцями, які виконують комплекс облікових і фінансових операцій. У своїй роботі вони керуються чинними нормативно-правовими актами – законами та кодексами України, постановами й розпорядженнями органів державної влади, які регулюють правила ведення бухгалтерського обліку. Крім того, діяльність здійснюється на основі стандартів обліку, Плану рахунків та інструкції щодо його застосування, а також внутрішніх розпорядчих документів керівництва.

Робота бухгалтерії тісно пов'язана з діяльністю інших структурних підрозділів, які надають інформацію для відображення господарських операцій. Бухгалтерська служба, у свою чергу, формує та подає оперативні й аналітичні фінансові дані, що є підґрунтям для прийняття важливих управлінських рішень. Таким чином, бухгалтерія виконує не лише облікові функції, а й забезпечує фінансову прозорість, ефективність використання ресурсів та дотримання бюджетної дисципліни. Якість її роботи значною мірою визначає достовірність фінансової звітності, що впливає на стратегічний розвиток підприємства.

Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться із застосуванням програмного забезпечення «BAS Бухгалтерія», яке дозволяє автоматизувати процеси формування первинних документів, облікових регістрів і регламентованої звітності. Завдяки цьому забезпечується своєчасне та коректне відображення всіх господарських операцій.

Для організації безготівкових розрахунків підприємство використовує систему «Клієнт-банк», що дає можливість оперативно здійснювати платежі та контролювати рух коштів.

Подання звітності та електронний документообіг забезпечуються за допомогою програми «М.Е.Дос», яка дає змогу швидко передавати електронні документи до контролюючих органів та контрагентів.

Інтеграція цих програмних продуктів формує високий рівень автоматизації облікових процесів, забезпечує оперативність, точність і прозорість фінансових операцій, зменшує рутинне навантаження та підвищує ефективність управління.

Майно підприємства включає як необоротні, так і оборотні активи, а також інші цінності, вартість яких відображається у балансі. До складу майна входять внески засновників у статутний капітал, отримані доходи та активи, набуті на законних підставах. Формування майнової бази відбувається за рахунок внесків учасників, прибутку від реалізації продукції й послуг, доходів від фінансових операцій, кредитних ресурсів, а також безоплатної допомоги та благодійних надходжень.

Чистий прибуток розподіляється між учасниками відповідно до їх часток у статутному капіталі за рішенням Загальних зборів.

У періоді дослідження ТОВ «ФІНАГРО» здійснювало зовнішньоекономічні операції.

Підприємство працює на загальній системі оподаткування та сплачує податок на прибуток, ПДВ, ЄСВ та інші обов'язкові платежі згідно з чинним законодавством.

Система фінансового контролю на підприємстві включає внутрішні та зовнішні механізми.

Внутрішній контроль здійснюється ревізійною комісією та фінансовою службою, які перевіряють правильність ведення обліку, дотримання регламентів і внутрішніх процедур.

Зовнішній контроль проводиться як державними органами контролю (наприклад, ДПС України), так і незалежними аудиторськими організаціями за

ініціативою підприємства для підтвердження достовірності фінансової інформації та підвищення довіри з боку інвесторів, кредиторів та державних органів. Таке поєднання форм контролю сприяє підвищенню прозорості фінансової діяльності, мінімізації ризиків і забезпеченню відповідності чинним нормам у сфері бухгалтерського обліку та оподаткування.

Ефективне використання основних і оборотних виробничих ресурсів є важливим чинником впливу на результативність діяльності ТОВ «ФІНАГРО». Саме від оптимального управління активами залежить якість і своєчасність виконання робіт, обсяги реалізації, рівень собівартості, фінансовий результат та загальний економічний стан підприємства.

Розглянемо основні показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «ФІНАГРО» на підставі даних фінансової звітності.

Показники господарських засобів Звіту про фінансовий стан ТОВ «ФІНАГРО» наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Показники активів Звіту про фінансовий стан ТОВ «ФІНАГРО»

2022-2024 рр.

тис. грн.

Назва показників	Звітний період станом на			Відхилення, р. 4–3, (+, -)
	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025	
1	2	3	4	5
Актив				
1. Необоротні активи				
Основні засоби:		410,2	459,9	49,7
- первісна вартість		713	820	107
- знос		-302,8	-360,1	-57,3
Довгострокові фінансові інвестиції	4 146,60	4 146,60	4 146,60	0
Усього за розділом 1	4 146,60	4 556,80	4 606,50	49,7
2. Оборотні активи				
Запаси:		64 339,20	48 656,80	-15 682,40
- у тому числі готова продукція		64 339,20	48 656,80	-15 682,40

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2 241,00	99 758,80	112 434,30	12 675,50
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	69,8	33 395,50	24 543,60	-8 851,90
Інша поточна дебіторська заборгованість	16 277,80	4 607,30	2 306,50	-2 300,80
Гроші та їх еквіваленти	1,4	5,3	8,2	2,90
Інші оборотні активи	0,9	2 833,30	1 809,80	-1 023,50
Усього за розділом 2	18 590,90	204 939,40	189 759,20	-15 180,20
Баланс	22 737,50	209 496,20	194 365,70	-15 130,50

Джерело: складено за даними ТОВ «ФІНАГРО»

Дані табл. 2.1 свідчать, що у 2022 році підприємство володіло необоротними активами вартістю 4146,60 тис. грн, які склалися виключно з довгострокових фінансових інвестицій. У 2023 році загальна вартість необоротних активів зросла до 4556,80 тис. грн. завдяки придбанню основних засобів на 410,2 тис. грн. У 2024 році необоротні активи вже становили 4606,50 тис. грн, що на 49,7 тис. грн. більше у порівнянні з 2023 роком, внаслідок подальшого зростання вартості основних засобів.

Запаси підприємства у 2024 році значно знизилися (з 64339,20 тис. грн. у 2023 році до 48656,80 тис. грн.), що означає зменшення на 15682,40 тис. грн. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги зросла з 2241,00 тис. грн. у 2022 році до 99758,80 тис. грн. у 2023 році і досягла 112434,30 тис. грн. у 2024 році, що на 12675,50 тис. грн. більше у порівнянні з 2023 роком. Інша поточна дебіторська заборгованість зменшилась на 2300,80 тис. грн. у 2024 році у порівнянні з 2023 роком, що є позитивною тенденцією.

Загальна вартість активів підприємства зросла з 22737,50 тис. грн. до 209496,20 тис. грн у 2023 році, але знизилась до 194365,70 тис. грн. у 2024 році, що на 15130,50 тис. грн. менше у порівнянні з попереднім роком. Це зниження головним чином пояснюється зменшенням оборотних активів.

У підсумку можна зазначити, що підприємство наростило обсяг необоротних активів за рахунок підвищення вартості основних засобів. Водночас у 2024 році спостерігається суттєве скорочення запасів та інших елементів оборотних активів, що може негативно вплинути на його операційну діяльність. Зростання дебіторської заборгованості, ймовірно, пов'язане з розширенням реалізації продукції на умовах відстроченого платежу, що вимагає посилення контролю за своєчасним погашенням боргів контрагентами. Загальне зменшення суми активів потребує додаткової уваги керівництва для збереження фінансової стійкості та забезпечення безперебійної роботи підприємства.

Показники джерел господарських засобів Звіту про фінансовий стан ТОВ «ФІНАГРО» наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Показники пасивів Звіту про фінансовий стан ТОВ «ФІНАГРО»

2022-2024 рр.

тис. грн.

Назва показників	Звітний період станом на			Відхилення, р. 4–3, (+, -)
	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025	
1	2	3	4	5
Пасив				
1. Власний капітал, у тому числі				
- Зареєстрований (пайовий) капітал	5	5	5	0
- Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	62,6	990,5	1202,3	211,8
Усього за розділом 1	67,6	995,5	1207,3	211,8
2. Довгострокові зобов'язання				
Усього за розділом 2				
3. Поточні зобов'язання, у тому числі:				
Короткострокові кредити банків				
Поточна кредиторська заборгованість за:				
- товари, роботи, послуги	21932,2	190 442,40	180 604,80	-9 837,60
- розрахунками з бюджетом		117,8	128,9	11,10

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5
а) у тому числі з податку на прибуток		113,3	88,6	-24,70
- розрахунками зі страхування	3,6	5,8	6,2	0,40
- розрахунками з оплати праці	5,4	19,8	26,4	6,60
Доходи майбутніх періодів				
Інші поточні зобов'язання	728,7	17 801,60	12 303,50	-5 498,10
Усього за розділом 3	22 669,90	208 500,70	193 158,40	-15 342,30
Баланс	22 737,50	209 496,20	194 365,70	-15 130,50

Джерело: складено за даними ТОВ «ФІНАГРО»

Аналізуючи дані, наведені у табл. 2.2., можна казати, що станом на 01.01.2023 р. власний капітал підприємства складав 67,6 тис. грн, з яких 5 тис. грн – зареєстрований капітал, а 62,6 тис. грн – нерозподілений прибуток. Станом на 01.01.2024 р. власний капітал збільшився до 995,5 тис. грн, а до 01.01.2025 р. – до 1207,3 тис. грн., що свідчить про позитивну динаміку фінансових результатів підприємства.

На підприємстві відсутні довгострокові зобов'язання, що свідчить про відсутність тривалих фінансових зобов'язань перед банками чи іншими кредиторами. Зобов'язання підприємства значною мірою складаються з поточних зобов'язань, зокрема:

– поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги станом на 01.01.2023 р. складала 21 932,2 тис. грн, досягнувши 190 442,4 тис. грн. на 01.01.2024 р., а до 01.01.2025 зменшилася до 180 604,8 тис. грн.;

– поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом на 01.01.2023 р. становила 117,8 тис. грн., збільшившись до 128,9 тис. грн. на 01.01.2024 р. та залишаючись стабільною до 01.01.2025 р.;

– заборгованість з податку на прибуток складала 113,3 тис. грн. на 01.01.2024 р., зменшившись до 88,6 тис. грн. на 01.01.2025 р.;

– поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхуванням була незначною протягом усього періоду, становлячи 3,6 тис. грн. на 01.01.2023р. і збільшившись до 5,8 тис. грн. на 01.01.2024 р. та до 6,2 тис. грн. на 01.01.2025 р.;

– поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці збільшилася з 5,4 тис. грн. на 01.01.2023 до 19,8 тис. грн. на 01.01.2024 р. та до 26,4 тис. грн на 01.01.2025 р., що свідчить про незначне зростання витрат на оплату праці.

– інші поточні зобов'язання зросли з 728,7 тис. грн. на 01.01.2023 р. до 17 801,60 тис. грн, на 01.01.2024 р. та зменшилися станом на 01.01.2025 р. до 12 303,5 тис. грн., що на 5 498,10 тис. грн. менш за попередній рік.

Загальна сума джерел фінансування підприємства зросла з 22 737,5 тис. грн на 01.01.2023 р. до 209496,2 тис. грн. на 01.01.2024 р, а до 01.01.2025 р. зменшилася до 194 365,7 тис. грн. Це свідчить про активні фінансові операції підприємства та поступове зменшення кредиторської заборгованості, що позитивно відображається на його фінансовому стані.

Зростання нерозподіленого прибутку наприкінці аналізованого періоду свідчить про розширення обсягів реалізації та підвищення фінансових результатів підприємства. Така тенденція демонструє ефективність діяльності товариства на ринку, нарощення його дохідності та успішне ведення господарських процесів. Позитивне значення цього показника полягає в тому, що накопичений нерозподілений прибуток може бути спрямований на інвестиції у розвиток підприємства, модернізацію технічної бази, розширення виробничих можливостей та забезпечення довгострокового економічного зростання.

Фінансовий стан підприємства на завершення звітного року можна оцінити як стабільний та достатньо надійний. Це означає, що воно володіє необхідними ресурсами для своєчасного виконання своїх фінансових

зобов'язань як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Підприємство безперебійно проводить розрахунки з контрагентами, забезпечує виплату заробітної плати, виконує податкові та інші обов'язкові платежі.

Аналіз тенденцій розвитку фінансових показників свідчить про системне зміцнення позицій товариства. Протягом досліджуваного періоду спостерігається стабільне збільшення ключових показників – обсягів реалізації, прибутковості та величини власного капіталу. Це підтверджує результативність управлінських рішень та здатність підприємства гнучко реагувати на зміни ринкового середовища.

Завдяки такій позитивній динаміці підприємство зберігає високий рівень конкурентоспроможності. Воно не лише утримує свої ринкові позиції, а й має потенціал до залучення нових клієнтів, розширення партнерських зв'язків та зміцнення частки на ринку.

Отже, збільшення нерозподіленого прибутку виступає важливим свідченням ефективної діяльності підприємства, а стійке фінансове становище та позитивні тенденції розвитку підкреслюють його надійність і перспективність у подальшому функціонуванні.

2.2. Валютні операції в обліковій політиці ТОВ «ФІНАГРО»

Облікова політика є фундаментом системи бухгалтерського обліку у системі управління будь-якого вітчизняного підприємства. Саме вона визначає підходи до відображення господарських операцій, методи оцінки активів і зобов'язань, правила формування звітності та механізми контролю фінансових результатів. В умовах активної участі підприємства у зовнішньоекономічних процесах особливого значення набувають положення облікової політики щодо операцій в іноземній валюті, оскільки їх результати значною мірою залежать від коливань валютних курсів.

Чітко сформована облікова політика забезпечує узгодженість та стабільність системи фінансового обліку. Вона дає можливість підприємству вести облік на основі єдиних методичних підходів, що сприяє достовірності фінансових даних та підвищує їх аналітичну цінність. Для керівництва підприємства це означає можливість оперативного контролю за ресурсами, обґрунтованого планування та прийняття стратегічних управлінських рішень. Крім того, прозорість фінансової інформації є важливою для зовнішніх користувачів – кредиторів, інвесторів і державних органів.

До змісту облікової політики входить вибір методів оцінки активів та зобов'язань, порядок формування доходів і витрат, способи розрахунку амортизації, правила створення резервів, а також особливості відображення фінансових інструментів і розрахунків з контрагентами [20; 21; 22]. Саме узгодженість цих елементів забезпечує порівнянність показників звітності за різні періоди та дозволяє формувати об'єктивну картину фінансового стану підприємства.

Операції в іноземній валюті є однією з найбільш ризикових сфер обліку, оскільки зміна валютного курсу може істотно вплинути на фінансовий результат. З цієї причини в обліковій політиці має бути чітко прописаний порядок переоцінки валютних активів і зобов'язань, визначення курсових різниць і відображення результатів валютних операцій у звітності. Поширеними інструментами зниження валютних ризиків є форварди, опціони та інші форми хеджування, що дають змогу підприємству прогнозовано управляти фінансовими показниками.

ТОВ «ФІНАГРО» – підприємство аграрного сектору, яке спеціалізується на вирощуванні та реалізації зернових культур, зокрема й на зовнішніх ринках. Значна частка валютних надходжень і витрат зумовлена експортними операціями та закупівлею імпоротної продукції, що формує потребу у розвиненій системі обліку валютних операцій.

Облікова політика товариства у сфері валютних розрахунків побудована відповідно до стандартів бухгалтерського обліку. Вона передбачає:

1) визначення функціональної валюти – гривни (UAH), оскільки саме в ній здійснюється більшість операцій та ведеться основний облік.

2) первісне відображення валютних операцій – за курсом НБУ на дату здійснення операції;

3) переоцінку монетарних статей у валюті на звітну дату – з визначенням курсових різниць, які включаються до фінансових доходів або витрат.

4) консолідацію фінансової звітності (при наявності зарубіжних філій, відокремлених підрозділів). У цьому випадку застосовується метод перекладу валют, який передбачає переведення фінансових показників за середньорічним курсом та курсу на дату балансу для активів і зобов'язань.

ТОВ «ФІНАГРО» використовує інструменти хеджування валютних ризиків, серед яких – форвардні контракти, що дозволяє фіксувати курс валют для майбутніх операцій, мінімізуючи непередбачуваний вплив ринкових коливань на прибутковість.

Облік таких контрактів здійснюється за справедливою вартістю з відображенням змін у складі фінансових результатів.

Доходи від експорту продукції фіксуються за курсом НБУ на дату операції, а валютні надходження після конвертації спричиняють утворення курсових різниць. Аналогічно, витрати на закупівлю імпоротної сировини визначаються за курсом на дату здійснення платежу, а їх зміна внаслідок коливань курсів коригується під час переоцінки.

На підставі огляду облікової політики ТОВ «ФІНАГРО» вважаємо за доцільне внести окремі доповнення у Положення про облікову політику підприємства шляхом включення інформації щодо валютних операцій у частині розкриття:

- принципів та методів перерахунку валютних операцій,
- методів оцінки,
- плану аналітичних рахунків для відображення курсових різниць,
- правил обліку валютних операцій.

У цьому зв'язку вважаємо за доцільне запропонувати включення окремого розділу «Облік валютних операцій» у структуру Положення про облікову політику ТОВ «ФІНАГРО» (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розділ «Облік валютних операцій» в Положенні про облікову політику

№ з/п	Складові розділу	Стисла характеристика складових розділу «Облік валютних операцій»
1	2	3
1	Валютні рахунки	Критерії використання: коли товариство здійснює операції в іноземній валюті (наприклад, імпорт/експорт товарів, отримання кредитів в іноземній валюті). Використання аналітичних рахунків для відображення операцій з банками та іншими фінансовими установами в інвалюті.
2	Перерахунок валютних операцій	Методи перерахунку: Офіційний курс НБУ на дату здійснення операції. Методика визначення курсу для операцій, які не мають офіційного курсу. Відображення в обліку курсової різниці: Д-т 945 "Втрати від операційної курсової різниці" (при негативній різниці) чи К-т субрахунків 714 "Дохід від операційної курсової різниці" (при позитивній різниці) Відображення в обліку операцій купівлі-продажу валюти (рахунки 711 і 942.
3	Операції з іноземною валютою	Банківські операції: всі валютні операції відображаються в окремій касовій книзі за кожною валютою відповідно до вимог Положення про касову дисципліну. Конверсійні операції: встановлюється метод обліку операцій купівлі-продажу валют, який передбачає відображення валютних операцій в обліку.
4	Валютні позики та депозити	Облік позик: облік операцій за позиками в інвалюті, а також розрахунків за відсотками та дисконтом. Методи обліку, які використовуються для розрахунку суми відсотків та дисконту, а також відображення їх в обліку.
5	Звітність	Правила відображення інформації про валютні операції у фінансовій звітності. Визначення строків подання звітів, а також складання додаткових звітів про валютні операції.

Продовження табл. 2.3

1	2	3
6	Відповідальність та контроль	Визначення відповідальних осіб за дотримання облікової політики щодо валютних операцій.
		Контроль за дотриманням облікової політики

Джерело: власна розробка

Підсумовуючи відмітимо, що загалом облікова політика ТОВ «Фінагро» свідчить про її відповідність національним стандартам. Використання сучасних підходів до управління валютними ризиками дозволяє підприємству підтримувати стабільність фінансових результатів і підвищувати ефективність діяльності на зовнішніх ринках. Водночас постійні зміни в економічному середовищі та нормативному регулюванні зумовлюють необхідність регулярного оновлення облікової політики для збереження її актуальності. Її систематичне вдосконалення та адаптація до сучасних умов сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємства та забезпеченню високої якості фінансової звітності.

2.3. Організація бухгалтерського обліку валютних операцій на досліджуваному підприємстві

Згідно з вимогами НП(С)БО 15 «Дохід» іноземна валюта, що обліковується на рахунках ТОВ «ФІНАГРО», відображається за її балансовою вартістю. Така вартість визначається на підставі курсу національної валюти України щодо іноземної на дату проведення господарської операції або дату складання балансу, тобто відповідно до офіційного курсу НБУ [23].

У випадку реалізації інвалюти датою господарської операції вважається дата її продажу. Підприємство використовує офіційний курс НБУ, установлений на початок дня здійснення операції.

Для відображення розрахунків в іноземній валюті у ТОВ «Фінагро» застосовуються такі субрахунки:

312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»;

314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті» [24].

Надходження коштів у валюті фіксуються за дебетом відповідного субрахунку, а їх використання – за кредитом.

Останніми роками спостерігається стаłe зростання офіційного валютного курсу НБУ щодо долара США та євро, що зумовлює необхідність активного управління валютними ризиками й мінімізації можливих втрат від курсових коливань. Для зниження ризиковості валютних операцій підприємствам доцільно:

- уникати довгострокових контрактів;
- передбачати в договорах валютні та цінові застереження;
- укладати угоди з умовою попередньої оплати.

Під час придбання іноземної валюти виникає різниця між комерційним курсом купівлі та офіційним курсом НБУ, за яким валюта зараховується на баланс. Ця різниця формує фінансовий результат від операцій з валютою. Зазвичай купівля валюти супроводжується збитком через вищий комерційний курс, тоді як її продаж, навпаки, приносить прибуток, оскільки курс реалізації, як правило, вищий за офіційний.

Порядок визначення курсових різниць регламентується НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». На дату балансу та дату операції перерахунку підлягають валютні залишки, які оцінюються за курсом НБУ.

У цьому зв'язку особливу увагу необхідно приділяти монетарним статтям: вони перераховуються за поточним курсом, тоді як немонетарні активи та зобов'язання оцінюються за історичною або справедливою вартістю залежно від моменту їх визнання.

Для забезпечення точності бухгалтерського обліку підприємством визначається порядок відображення курсових різниць за одним з методів, як-то:

- прямий (коли здійснюється перерахунок активів і зобов'язань за поточним курсом);

або

- непрямий (коли здійснюється перерахунок за курсом на кінець звітного періоду).

Курсові різниці визнаються у тому звітному періоді, коли вони фактично виникають.

Для обліку доходів і витрат по операціям з купівлі-продажу іновалюти застосовуються такі субрахунки:

711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»;

942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» [24].

Типові бухгалтерські проведення з обліку операцій придбання та продажу іновалюти представлені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Облік придбання та продажу іновалюти на ТОВ «ФІНАГРО»

Зміст господарської операції	Д-т	К-т
1	2	3
Списання гривні з поточного рахунку на спеціальний рахунок для купівлі валюти	333	311
Придбана і зарахована валюта на валютний рахунок за курсом НБУ	312	333
Відображений збиток від купівлі валюти	942	333
Відображений прибуток від купівлі валюти	333	711
Відбиття в обліку комісійної винагороди банку	92	333
Повернення банком залишку невикористаних коштів на поточний рахунок	311	333
Списання гривні з валютного рахунку на спеціальний рахунок для продажу	334	312
Збільшення курсу НБУ	334	714
Виручка від продажу зарахована на поточний гривневий рахунок за мінусом комісії банку	311	334
Збиток від продажу валюти внаслідок різниці курсів	942	334

Джерело: складено за даними ТОВ «Фінагро»

Купівля іноземної валюти на МВР дозволяється лише за наявності підтверджених документами цільових призначень. До таких цілей належать, зокрема:

- оплата імпортованих товарів;
- покриття витрат на службові відрядження;
- передплата послуг зв'язку та транспорту;
- оплата робіт з переробки давальницької сировини;
- фінансування капітального будівництва;
- оплата проживання в готельних закладах;
- сплата митних зборів;
- погашення заборгованості за кредитами нерезидентам та інші напрями, визначені чинним законодавством України.

У ТОВ «ФІНАГРО» підставами для придбання іноземної валюти на МВР є такі документи:

- зовнішньоекономічний договір із нерезидентом або інший документ, що прирівнюється до договору згідно з українським законодавством;
- акт приймання-передачі чи інший документ, який підтверджує виконання робіт, надання послуг або отримання прав інтелектуальної власності;
- документи, необхідні при використанні документарних форм розрахунків.

Купівля чи продаж валюти для розрахунків із нерезидентами за імпортовані товари, що підлягають митному оформленню, здійснюється лише за умови відображення в вантажних митних деклараціях (ВМД) інформації про ввезення та випуск товарів у вільний обіг на території України згідно з відповідним контрактом резидента.

ТОВ «ФІНАГРО» здійснює імпортні операції, пов'язані із закупівлею та ввезенням в Україну товарно-матеріальних цінностей для їх подальшого

продажу або використання у виробництві. Така діяльність дає можливість підприємству задовольняти потреби внутрішнього ринку, підвищувати власну конкурентоспроможність, впроваджувати сучасні технології, а також диверсифікувати джерела постачання й оптимізувати виробничі витрати.

Для здійснення експортних операцій ТОВ «ФІНАГРО» виконує такі вимоги:

- 1) наявність у статуті положень, що дозволяють здійснювати експорт;
- 2) включення до експортного контракту усіх істотних умов;
- 3) дотримання законодавчих обмежень щодо експорту певних видів товарів.

Основним документом, що супроводжує переміщення товарів через митний кордон України, є ВМД, у якій зазначено митну вартість товару та інші обов'язкові дані. Декларування може виконувати як власник товарів, так і інша уповноважена особа, наприклад митний брокер.

Для належного здійснення експортно-імпортних операцій підприємство повинно мати комплект таких документів, як-то:

- 1) зовнішньоекономічний контракт або рівнозначний документ та додатки (за наявності);
- 2) інвойс;
- 3) банківські платіжні документи;
- 4) бухгалтерські документи, що підтверджують вартість товару;
- 5) ВМД;
- 6) транспортні документи;
- 7) імпорتنу ліцензію (якщо вона потрібна);
- 8) страхові документи (за потреби);
- 9) розрахункові документи щодо сплати мита, зборів та податків.

Облік імпортованих товарів має свої специфічні особливості, зокрема обов'язкове декларування під час перетину кордону та детальний аналітичний облік за видами, кількістю та партіями товарів. Відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси», у собівартість імпортованих товарів включаються митні платежі, вартість послуг митного брокера, витрати на сертифікацію, витрати на зберігання на митно-ліцензійних складах, транспортно-заготівельні витрати та інші супутні витрати [25].

Стосовно обліку авансів в іновалюті на ТОВ «ФІНАГРО», сума передоплати перераховується у гривні за курсом НБУ, що діяв на дату перерахування авансу. Це означає, що вартість активів, отриманих за передоплатою, визначається відповідно до курсу на дату виплати авансу.

У разі коли першою подією є отримання товарів, їхня вартість визначається за курсом НБУ на дату фактичного отримання. Якщо ж аванс перераховано раніше, собівартість імпортованих товарів обчислюється за курсом на дату авансу. При частковій передоплаті використовується два курси: курс на дату авансу та курс на дату отримання товарів.

Для коректного відображення імпортованих операцій підприємство має враховувати всі курсові різниці, що виникають при розрахунках з іноземними постачальниками.

Облік заборгованості ведеться на рахунку 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками», а курсові різниці визначаються на дату балансу та дату погашення зобов'язань.

Історична собівартість імпортованих товарів формується відповідно до фактичних витрат. Якщо фактична вартість активів перевищує суму передоплати, різницю перераховують у гривні за курсом НБУ на дату фактичного отримання товарів, застосовуючи обидва курси – на дату авансу і на дату надходження.

Доходи на ТОВ «ФІНАГРО» визнаються за умов зростання активів або зменшення зобов'язань, що веде до збільшення власного капіталу, і за умови достовірної оцінки суми доходу. При цьому покупцеві передано усі ризики та вигоди, пов'язані з правом власності, підприємство більше не контролює реалізовану продукцію, існує впевненість у надходженні економічних вигод.

Відповідно до НП(С)БО 21 операції в інвалюті під час первинного визнання перераховуються за курсом на дату здійснення операції – тобто дату визнання доходу.

Після передачі права власності дохід від реалізації відображається:

Д-т 362 К-т 70

Витрати на експорт списуються наступним чином:

Д-т 90 К-т 28 «Товари» або 26 «Готова продукція».

Якщо експорт супроводжується отриманням авансу, дохід перераховується у гривні за курсом НБУ, що діяв на дату надходження авансу. Визнання доходу відбувається на дату відвантаження товарів, але валютний еквівалент визначається саме за курсом на дату отримання авансу. У випадку часткової передоплати сума перевищення вартості товарів над авансом визначається за курсом на дату визнання доходу.

Облік експортних товарів ґрунтується на правильному оформленні всіх супровідних документів: транспортних, експедиторських, страхових, складських, митних, банківських та інших. Завершення експортної операції підтверджується митною відміткою країни-одержувача на товаросупровідних документах та підтвердженням банку щодо надходження виручки на рахунок підприємства.

Отже, вивчення процесів відображення в обліку та звітності ТОВ «ФІНАГРО» операцій з купівлі й продажу іноземної валюти дало можливість розкрити специфіку таких операцій, їх документальне забезпечення та

зазначити, що достовірність, повнота та своєчасність відображення їх в обліковій системі є передумовою ефективного управління бізнесом.

Висновки до розділу 2

Знайомство з бізнесом ТОВ «ФІНАГРО» та його роботою в обліковій сфері дало можливість розкрити загальну економічну характеристику досліджуваного підприємства. На підставі вивчення облікової політики ТОВ «ФІНАГРО» запропоновано внести окремий розділ «Облік валютних операцій» у структуру Положення про облікову політику, що підвищить інформативність документального забезпечення таких операцій. Також доведено, що на досліджуваному підприємстві бухгалтерський облік валютних операцій організований з урахуванням їх специфіки та ведеться у відповідності з законодавчими вимогами.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ Й ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ

3.1. Проблемні аспекти обліку і контролю валютних операцій

У сучасних умовах глобалізації та активної участі українських підприємств у міжнародних економічних процесах питання правильного ведення обліку та забезпечення дієвого контролю валютних операцій набуває особливої ваги. ТОВ «Фінагро», як представник агропромислової сфери, регулярно працює з іноземною валютою та, відповідно, зазнає впливу різноманітних валютних ризиків.

Попри існування загальних підходів до організації бухгалтерського обліку валютних операцій, на підприємстві спостерігається низка проблемних аспектів, які потребують удосконалення. На наш погляд, найбільш критичними є такі:

1. Низький рівень автоматизації та слабка взаємодія облікових і контрольних систем. Однією з ключових проблем у діяльності ТОВ «ФІНАГРО» є низька інтегрованість між різними програмними рішеннями, що використовуються для обліку та контролю. Значна частина контрольних процедур виконується вручну, що підвищує ризик помилок та ускладнює оперативну обробку даних. Недосконалість інформаційної інфраструктури призводить до затримок у фіксації валютних операцій, що може негативно впливати на точність фінансової інформації. Впровадження комплексних автоматизованих систем дало б змогу мінімізувати помилки, прискорити виконання поточних операцій, проводити переоцінку валютних статей у режимі реального часу та формувати управлінські звіти без зайвих витрат часу.

2. Відсутність уніфікованої методики оцінювання валютних ризиків. Ще однією суттєвою проблемою є відсутність системного підходу до ідентифікації та оцінки валютних ризиків. На підприємстві немає чітко визначених критеріїв,

за якими здійснюється оцінка можливих негативних наслідків коливання валютних курсів. У результаті управлінські рішення можуть ґрунтуватися на частковій інформації або інтуїтивних судженнях. У цьому контексті доцільним є розроблення методики у частині оцінки валютних ризиків, яка включатиме :

- 1) побудову сценаріїв;
- 2) стрес-тести;
- 3) використання кількісних показників;
- 4) використання якісних показників [26].

Так, за сценарним аналізом фахівцями розробляються альтернативні сценарії розвитку подій, що може призвести до валютного ризику, та оцінка їх наслідків.

Наприклад, розробляються різні сценарії подій, як-то:

Сценарій 1 (Базовий). Курс валюти залишається стабільним.

Сценарій 2 (Негативний). Курс валюти падає на 10 % внаслідок політичних подій. Робиться оцінка збитків від неочікуваних витрат.

Сценарій 3 (Оптимістичний). Курс валюти зміцнюється на 5%. Робиться оцінка потенційного прибутку від валютного курсу.

При використанні Стрес-тестів проводиться аналіз в умовах екстремальних, але правдоподібних ринкових подій, щоб перевірити стійкість підприємства.

Наприклад, розробляється тест щодо моделювання різкого знецінення валюти (на 20%) протягом одного тижня. За результатами такого моделювання оцінюється потенційний збиток за рахунок невиконання зобов'язань або зниження прибутку.

При використанні кількісних показників застосовуються математичні та статистичні методи для вимірювання ризику.

Так, за допомогою показника VaR (Value at Risk - це вартісна міра ризику, яка надає узагальнюючий кількісний показник впливу різних факторів ризику

на актив) проводиться розрахунок максимального можливого збитку за певний період часу з певною ймовірністю. VaR дозволяє узагальнити різні ризики в одному показнику, спрощує порівняння ризикованості, є стандартизованим показником, що полегшує порівняння між компаніями та управління [26].

При використанні якісних показників ризик оцінюється за допомогою таких характеристик, як: високий, середній, низький.

Наприклад, При оцінюванні ризиків встановлена висока ймовірність девальвації гривні через політичну нестабільність призведе до зниження купівельної спроможності та зростання витрат.

Отже, розробка методики у частині оцінки валютних ризиків дасть можливість точніше прогнозувати зміни на валютному ринку та обирати оптимальні інструменти реагування.

3. Недостатній рівень організації внутрішнього контролю.

Діюча система внутрішнього контролю валютних операцій на ТОВ «ФІНАГРО» є фрагментарною і не забезпечує достатньої достовірності та своєчасності перевірок. Відсутність систематичного моніторингу, слабка комунікація між фахівцями, а також дефіцит кваліфікованих кадрів створюють передумови для помилок та фінансових втрат.

Для підвищення ефективності внутрішнього контролю вважаємо за необхідне:

- розробити деталізовані внутрішні регламенти проведення операцій,
- забезпечити регулярне підвищення кваліфікації персоналу,
- створити або посилити підрозділ внутрішнього аудиту.

Ці кроки сприятимуть формуванню прозорості та надійної системи контролю.

4. Невикористання інструментів хеджування валютних ризиків.

Хоча підприємство регулярно здійснює операції з валютою, воно практично не застосовує інструменти хеджування, такі як форварди, опціони,

валютні свопи.

Свопи включають продаж однієї валюти з одночасною купівлею тієї ж валюти на майбутню дату за фіксованим курсом, що дозволяє хеджувати валютні ризики, коли учасники фіксують курс обміну на майбутнє, а також отримати необхідне фінансування в потрібній валюті [27].

Форвард – це терміновий контракт, який зобов'язує продавця поставити певну кількість активу покупцю в майбутньому за фіксованою ціною постачання, але за відкритою датою постачання. На відміну від форварда, опціон дає право укласти угоду, але не зобов'язання виконати угоду в майбутньому як форвард. За це право опціон вимагає сплати «премії» покупцем, тоді як форвард не передбачає такої оплати за сам контракт, але зобов'язує сторони до виконання його умов [27].

У результаті ТОВ «ФІНАГРО» є вразливим до коливань валютних курсів, що особливо небезпечно в періоди нестабільності на фінансових ринках.

Розроблення стратегії хеджування дозволить мінімізувати потенційні збитки та підвищити прогнозованість фінансових результатів. Важливо не лише обрати відповідні інструменти, а й регулярно оцінювати ефективність обраної стратегії та адаптувати її відповідно до ринкових умов.

Отже, вивчення проблемних аспектів обліку і контролю валютних операцій дало можливість зазначити, що ТОВ «ФІНАГРО» стикається з низкою системних проблем у сфері обліку та контролю валютних операцій, серед яких:

- недостатня автоматизація,
- відсутність методики оцінювання валютних ризиків,
- недосконалість внутрішніх контрольних процедур та невикористання можливостей хеджування.

Усунення цих недоліків за допомогою сучасних технологічних рішень, удосконалення внутрішніх регламентів та застосування фінансових інструментів дозволить значно підвищити ефективність управління валютними

операціями, зміцнити фінансову стійкість та створити передумови для стабільного розвитку підприємства.

3.2. Методичні засади валютного контролю в Україні

Валютний контроль або валютний нагляд – це державна система спостереження й перевірки операцій, що здійснюються між резидентами та нерезидентами України у сфері обігу іноземної валюти. Його головне призначення – забезпечити дотримання вимог валютного законодавства всіма учасниками валютних операцій та уповноваженими фінансовими установами.

Основними завданнями валютного контролю є:

- захист національної економіки від можливих негативних наслідків неконтрольованого руху капіталу та забезпечення стабільності грошово-кредитної системи;
- контроль за дотриманням норм валютного законодавства усіма учасниками фінансових операцій;
- перевірка повноти та достовірності облікових даних та звітних документів щодо валютних операцій.

Система валютного нагляду формується на рівні держави та закріплюється законодавчими актами. Нагляд здійснюється компетентними державними органами та уповноваженими фінансовими посередниками, при цьому вони не втручаються у господарську діяльність учасників ринку, за винятком випадків, коли необхідно запобігти проведенню незаконних валютних операцій.

Головними суб'єктами вітчизняної системи валютного нагляду є:

- НБУ (контролює дотримання правил валютного регулювання та координує роботу уповноважених банків у цій сфері);

- уповноважені банки, які виконують функції агентів валютного контролю (перевіряють законність валютних операцій своїх клієнтів – як резидентів, так і нерезидентів, з метою недопущення неправомірних операцій та своєчасного інформування державних органів про виявлені порушення);

- ДПС України та (здійснює податковий контроль, який охоплює також операції, пов'язані з іноземною валютою);

- Державна митна служба України (відповідає за правильність переміщення валютних цінностей через кордон та за відповідність ВМД вимогам законодавства).

Оскільки валютний контроль є необхідним елементом зовнішньоекономічної діяльності, його проходження є обов'язковим для компаній, що працюють з валютними операціями.

За часом здійснення контрольних процедур валютний контроль поділяють на: попередній; поточний; наступний [28; 29; 30].

Попередній валютний контроль проводиться до фактичного виконання валютної операції. Його призначення – підтвердити законність майбутньої операції та перевірити відповідність документів вимогам НБУ.

Органи валютного контролю повинні пересвідчитися у:

- достовірності наданих документів;
- відповідності реквізитів розрахункових документів даним первинних документів;
- дотриманні норм законодавства під час оформлення контрактів, кредитних угод, заявок, підтверджувальних документів.

Результатом попереднього контролю може бути: дозвіл на проведення валютної операції; висновок про відповідність документів нормам законодавства.

Цей вид контролю відіграє важливу роль у попередженні валютних правопорушень і підвищенні фінансової дисципліни.

Поточний валютний контроль проводиться у процесі здійснення валютних операцій – під час купівлі / продажу валюти, валютних розрахунків, перетину митного кордону тощо.

Основні завдання поточного контролю:

- перевірка підстав для проведення операції (уповноваженим банком);
- контроль правильності оформлення митних декларацій (митними органами);
- оперативне виявлення порушень під час здійснення розрахунків.

Поточний контроль є оперативним та проводиться на базі документів, які підприємства подають відповідним органам у момент здійснення операції.

Наступний валютний контроль здійснюється після завершення валютної операції. На цьому етапі контролюючі органи аналізують повний пакет документів та звітності, перевіряють правильність проведення операцій, їх відповідність нормам законодавства.

Основні цілі наступного контролю:

- виявлення порушень, допущених під час здійснення валютних операцій;
- запобігання повторним порушенням;
- забезпечення повноти та достовірності фінансової інформації.

Розглянемо основні методичні засади такого виду валютного контролю, як контроль виконання вимог придбання суб'єктами підприємницької діяльності іноземної валюти.

Юридичні особи та фізичні особи-підприємці (ФОП) мають право купувати іноземну валюту для здійснення зовнішньоекономічних розрахунків тільки через уповноважений банк за кожним окремим зовнішньоекономічним

договором. Це забезпечує прозорість валютних операцій та дозволяє контролювати цільове використання придбаної іноземної валюти.

Втім на законодавчому рівні існують обмеження для банків щодо здійснення валютних операцій.

Так, банкам України заборонено здійснювати переказ валютних коштів за кордон з метою власного інвестування в іноземні цінні папери, за винятком окремих випадків. Також банкам заборонено купувати іноземну валюту за дорученням резидентів, якщо її подальше використання пов'язане з: розміщенням коштів на депозитному рахунку в банку; перерахуванням валютних коштів на рахунки резидента в іноземних фінансових установах.

Всі розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами мають проводитися виключно через рахунки в банках.

Готівкові розрахунки між резидентами та нерезидентами заборонені, за винятком ситуацій, коли нерезидент оплачує витрати фізичної особи-резидента, що перебуває у службовому відрядженні за кордоном та виконує зобов'язання за експортним контрактом. До таких витрат належать експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортного засобу, що належить резиденту та використовується за кордоном.

Невикористані кошти у вигляді готівкової іноземної валюти, ввезені в Україну після відрядження, підлягають: оприбуткуванню до каси підприємства протягом трьох днів; зарахуванню на валютний рахунок не пізніше п'яти банківських днів з моменту оприбуткування. Використання цих коштів за кордоном має бути підтверджене відповідними документами.

ФОП можуть вивозити валютні цінності на суму понад 10 000 євро в еквіваленті лише за наявності документального підтвердження, як-то:

- 1) зняття готівки зі власних банківських рахунків та, за наявності, квитанції про валютно-обмінну операцію (на суму, що перевищує ліміт);
- 2) придбання банківських металів на суму понад встановлений ліміт.

Документи, які підтверджують зняття готівки, є чинними протягом 90 календарних днів з дати видачі.

Резиденти зобов'язані використати куплену валюту у встановлені терміни:

1) протягом 10 робочих днів з дати зарахування – на потреби, зазначені в заяві про купівлю валюти;

2) протягом 2 робочих днів – якщо валюта куплена для розрахунків із банком-кредитором за кредитним договором.

Заява на купівлю валюти обов'язково повинна містити доручення банку продати невикористаний залишок, якщо валюта не буде перерахована за призначенням у встановлений строк.

Уповноважені банківські установи здійснюють купівлю іноземної валюти для підприємств-замовників за наступними операціями (рис. 3.1):

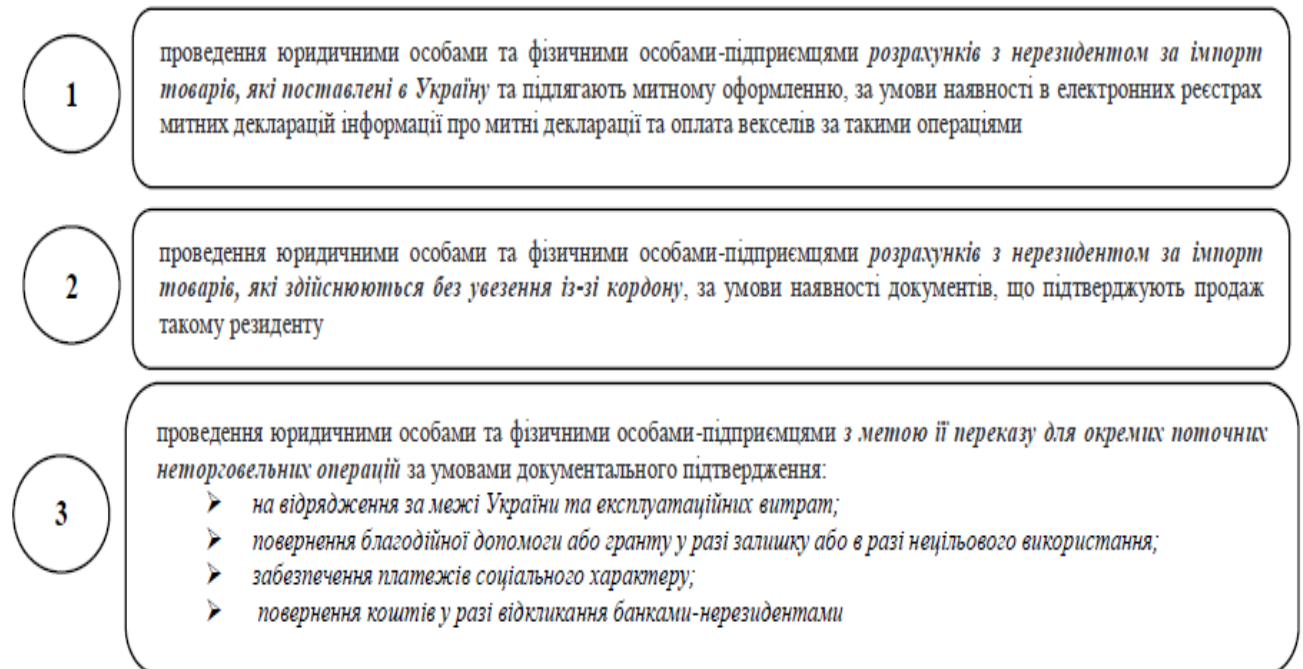

Рис. 3.1. Цільове призначення купівлі іноземної валюти через банківські установи

Джерело: складено за [31]

Уповноважені органи валютного контролю здійснюють первинний аналіз документів про валютні операції, до моменту проведення валютної операції з метою виявлення її сумнівності.

Під час перевірки операцій у сфері ЗЕД фахівці контролю мають керуватися певними індикаторами, які можуть допомогти виявити порушення валютного законодавства (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Індикатори сумнівних операцій та порушень чинного законодавства у сфері ЗЕД

Вид індикаторів	Інформація про валютну операцію	Висновки за результатами перевірки інформації
1	2	3
Обсяг валютних операцій не збігається з обсягами звичайної ділової активності суб'єкта валютної операції	Під час валютного контролю необхідно перевірити: 1) фінансову, податкову звітність; 2) документи, що підтверджують фінансові можливості, джерела походження коштів та інших активів; 3) документи, що підтверджують мету здійснення переказу; 4) документи щодо структури власності, кінцевих бенефіціарних власників.	Валютна операція не має економічної доцільності
Вид активу не є характерним для звичайної діяльності суб'єкта валютної операції	Під час валютного контролю необхідно перевірити документи, які підтверджують наявність економічної доцільності такої валютної операції. За необхідності контролюючий орган має право витребувати додаткову інформацію	Невідповідність суті валютних операцій змісту діяльності суб'єкта валютної операції
За договором здійснюються розрахунки на користь третьої сторони	Під час валютного контролю необхідно перевірити документи, що підтверджують джерела походження коштів, які використовуються для здійснення валютних операцій; документи, що можуть підтвердити відповідність суті та розміру валютних операцій суб'єкта валютної операції його фінансовому стану та змісту діяльності, а також змісту діяльності контрагентів	
Дроблення валютної операції - штучне ділення суми валютної операції	Під час валютного контролю необхідно перевірити документи, які мають підтверджувати доцільність здійснення валютних операцій на незначну суму;	

Джерело: власна розробка

У доповнення до даних табл. 3.1 відмітимо, що орган валютного контролю має право скористатися інформацією з публічних джерел (Інтернет) або від інших установ, контрагентів, засновників, посадових осіб.

Також проводиться перевірка граничних строків проведення операцій з експорту та імпорту товарів.

НБУ встановлює мінімальні граничні суми та строки розрахунків за операції з експорту та імпорту товарів. Граничний строк розрахунків – це термін часу, за який має відбутися закриття зовнішньоекономічного контракту розрахунком по ньому. Цей термін складає 180 календарних днів.

Варто відмітити, що граничні строки не застосовуються для операцій, які менші 400 тис. грн. згідно з Постановою Правління НБУ від 14.05.2019. № 67 «Про встановлення винятків та (або) особливостей запровадження граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів і внесення змін до деяких нормативно-правових актів» [32].

Крім операцій на суму менше ніж 400 тис. грн, від валютного моніторингу звільняються також:

- ввезення товарів за держзамовленням для оборонної галузі;
- імпорт певних категорій лікарських засобів, затверджених МОЗ;
- ввезення продукції для потреб авіації та космічної галузі;
- продукти та послуги, що імпортуються за зовнішньоекономічними угодами галузі туризму;
- експорт послуг (крім транспортної та страхової), робіт та прав на інтелектуальну власність;
- закупівля продукції та послуг, що необхідні для підготовки та виступів спортсменів в Олімпійських іграх та низці інших змагань;
- товари енергетичної галузі.

Відповідальність за порушення строків здійснення розрахунків у межах валютного контролю визначена Законом України «Про валюту та валютні операції».

У разі якщо резидент не виконує вимоги щодо граничних термінів розрахунків за зовнішньоекономічним договором, на нього нараховується пеня у розмірі 0,3% від суми непогашеної заборгованості за кожен день затримки. При цьому закон обмежує максимальну величину штрафних санкцій, яка не може перевищувати обсяг невиконаного зобов'язання за контрактом.

Отже, організація та здійснення ефективного валютного контролю на вітчизняних підприємствах забезпечує стабільність національної валюти, законність валютних операцій, запобігання незаконного відтоку капіталу за кордон.

3.3. Напрями покращення обліку та контролю валютних операцій ТОВ «ФІНАГРО»

У сучасних умовах ринкової економіки валютні операції відіграють суттєву роль у фінансовій діяльності підприємств. ТОВ «ФІНАГРО» активно здійснює купівлю та продаж іноземної валюти, що потребує чітко налагодженого механізму обліку та контролю. Коливання валютних курсів здатні істотно впливати на кінцеві фінансові результати, тому ефективне управління такими операціями є критично важливим для підтримання стабільності та зменшення валютних ризиків.

Для забезпечення належного контролю над валютними операціями підприємство має оптимізувати існуючі процедури, зокрема: удосконалити методи автоматизації, розробити систему оцінки валютних ризиків, переглянути внутрішній контроль, використовувати сучасні інструменти хеджування та інвестувати у професійний розвиток персоналу. З огляду на це пропонуємо такі

напрями покращення системи обліку та контролю валютних операцій у ТОВ «Фінагро»:

1. Автоматизація процесів обліку та контролю. Одним із найважливіших напрямів підвищення ефективності є розширення автоматизації фінансово-облікових процесів. Хоча підприємство вже використовує сучасне програмне забезпечення BAS Бухгалтерія, застосування повноцінної ERP-системи забезпечило б більш глибоку інтеграцію всіх бізнес-процесів.

Використання ERP-рішень дозволяє:

- здійснювати централізоване управління даними;
- автоматично оновлювати курси валют;
- виконувати переоцінку валютних активів та зобов'язань у режимі реального часу;
- формувати деталізовану аналітичну звітність для управлінських рішень.

Крім того, автоматизований моніторинг дозволяє виявляти відхилення та оперативно реагувати на зміни ринкової ситуації, що мінімізує ризики та підвищує прозорість фінансових потоків.

2. Формування методики оцінки валютних ризиків. Для ефективного управління валютними операціями ТОВ «ФІНАГРО» потребує власного методичного підходу до оцінки валютних ризиків. Такий підхід має включати:

- якісні та кількісні критерії оцінювання ризиків,
- проведення регулярного сценарного аналізу,
- стрес-тестування впливу курсових коливань,
- визначення чутливості основних фінансових показників до змін валютного ринку.

Важливим елементом є створення системи раннього попередження, що базується на моніторингу ринкових тенденцій та прогнозуванні можливих коливань валютних курсів. Це дозволить своєчасно вживати превентивних заходів та коригувати фінансову стратегію підприємства.

3. Удосконалення внутрішніх контрольних процедур. Внутрішній контроль – це фундамент безпечного управління валютними операціями. Підприємству доцільно:

- розробити детальні регламенти щодо проведення валютних операцій;
- визначити алгоритм дій на всіх етапах — від ініціювання операції до її відображення у звітності;
- встановити чіткий розподіл повноважень між відповідальними особами;
- запровадити регулярний внутрішній аудит валютних операцій;
- застосувати систему подвійного контролю для зменшення кількості можливих помилок та зловживань.

Така система забезпечить достовірність облікових даних та підвищить рівень фінансової безпеки підприємства.

4. Використання інструментів хеджування валютних ризиків. Для зменшення впливу курсових коливань доцільно запровадити інструменти хеджування, а саме:

- форвардні контракти, які дозволяють зафіксувати курс на майбутню дату,
- опціони, що надають право здійснити операцію за визначеним курсом,
- валютні свопи, які дозволяють обмінювати грошові потоки в різних валютах.

Регулярний аналіз ефективності цих інструментів та коригування стратегії хеджування забезпечить стабільність валютних надходжень і мінімізує ризики.

5. Підвищення кваліфікації персоналу. Ефективність обліку та контролю валютних операцій залежить від професійної підготовки співробітників. Тому підприємству рекомендується:

- проводити навчання щодо роботи з новими інформаційними системами;
- організовувати тренінги з управління валютними ризиками;

- підвищувати компетентність щодо використання інструментів хеджування;

- забезпечити доступ до актуальної нормативної та ринкової інформації.

Постійне підвищення кваліфікації сприятиме якісному виконанню функціональних обов'язків і забезпечить ефективність валютних операцій.

Отже, комплексне вдосконалення системи обліку та контролю операцій з купівлі та продажу іноземної валюти є необхідною умовою для забезпечення фінансової стійкості та підвищення конкурентоспроможності ТОВ «Фінагро». Реалізація зазначених заходів – автоматизація процесів, формування методології оцінки ризиків, посилення контролю, використання інструментів хеджування та розвиток персоналу – дозволить мінімізувати валютні ризики та забезпечити стабільний фінансовий розвиток підприємства.

Висновки до розділу 3

На підставі дослідження методичних підходів до системи обліку та контролю зовнішньоекономічних операцій у роботі були з'ясовані сучасні проблеми, з якими стикаються вітчизняні підприємства при здійсненні валютних операцій. Аналіз проблемних ділянок показав, що основні труднощі обліку і контролю валютних операцій у ТОВ «ФІНАГРО» пов'язані з недосконалістю внутрішніх процедур, відсутністю єдиного підходу до оцінювання валютних ризиків та недостатнім рівнем автоматизації облікових процесів. Це призводить до підвищених ризиків помилок та зловживань, що може негативно вплинути на фінансовий стан підприємства. Тому у роботі запропоновані заходи для поліпшення обліку та контролю операцій купівлі й продажу іноземної валюти, які включають впровадження сучасних інформаційних систем, розробку методичних засад оцінки валютних ризиків,

використання фінансових інструментів хеджування, а також підвищення кваліфікації персоналу.

Виконання цих заходів дозволить ТОВ «ФІНАГРО» значно покращити управління валютними операціями, забезпечивши стабільність фінансових результатів та підвищивши прозорість фінансової звітності. У підсумку, це сприятиме зміцненню фінансової стабільності підприємства та підвищенню його конкурентоспроможності на ринку.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження у роботі були вирішені поставлені завдання та зроблені такі висновки:

1. На підставі визначення нормативних документів, які розкривають понятійні категорії у сфері валютних операцій, окреслена видова характеристика іноземної валюти, розглянуті принципи здійснення валютних операцій у господарському процесі підприємств України.

2. Доведено, що для економічної безпеки вітчизняних підприємств необхідно створювати ефективне управління валютними ризиками. З цього приводу розглянуті змістовні складові системи управління (ідентифікація ризиків, оцінка ризиків, розробка стратегії у сфері ЗЕД, моніторинг ризиків для мінімізації негативного впливу валютних коливань). Зазначено, що якісне опрацювання валютних ризиків у певній послідовності допомагає зменшити фінансову нестабільність вітчизняних підприємств, підтримувати їхню конкурентоспроможність та забезпечувати стійке економічне зростання.

3. Вивчення концептуальних засад валютного регулювання дало можливість визначити його об'єкти, суб'єкти, завдання, функції, принципи та методи, що послужило логічним підґрунтям для подальшого дослідження теоретико-прикладних аспектів обліку та контролю операцій у сфері ЗЕД на вітчизняних підприємствах.

4. Ознайомлення з бізнесом досліджуваного підприємства дало можливість надати його стислу організаційно-економічну характеристику та зазначити, що ТОВ «ФІНАГРО» є стабільним учасником агропромислового сектору України з активними операціями на внутрішньому та зовнішньому ринках. Компанія демонструє позитивні фінансові показники, що свідчить про ефективне управління фінансовими ресурсами та стійке становище на ринку.

Однак, враховуючи значний обсяг валютних операцій, підприємству необхідно приділяти особливу увагу системі обліку та контролю саме таких операцій.

5. Вивчення облікової політики ТОВ «ФІНАГРО» показав, що підприємство дотримується вимог стандартів обліку. Водночас постійні зміни в економічному середовищі та нормативному регулюванні зумовлюють необхідність регулярного оновлення облікової політики для збереження її актуальності. Тому управлінському персоналу ТОВ «ФІНАГРО» було запропоновано включити окремий розділ «Облік валютних операцій» у структуру Положення про облікову політику, що забезпечить високу якість та підвищить облікову інформативність операцій у сфері ЗЕД.

6. Вивчення процесів відображення в обліку та звітності ТОВ «ФІНАГРО» операцій з купівлі й продажу іноземної валюти дало можливість розкрити специфіку таких операцій, їх документальне забезпечення та зазначити, що достовірність, повнота та своєчасність відображення їх в обліковій системі є передумовою ефективного управління бізнесом.

7. Розкриття проблемних аспектів обліку і контролю валютних операцій дало змогу зазначити, що ТОВ «ФІНАГРО» стикається з такими проблемами, як: недостатня автоматизація, відсутність методики оцінювання валютних ризиків, недосконалість внутрішніх контрольних процедур та недостатність використання можливостей хеджування. Доведено, що усунення цих недоліків за допомогою сучасних технологічних рішень, удосконалення внутрішніх регламентів та застосування фінансових інструментів дозволить значно підвищити ефективність управління валютними операціями, зміцнити фінансову стійкість та створити передумови для стабільного розвитку підприємства.

8. На підставі дослідження методичних засад валютного контролю і розкриття його основних цілей, завдань, інформаційного забезпечення, етапів виконання, індикаторів сумнівних операцій та порушень чинного законодавства

встановлено, що організація та здійснення ефективних заходів контролю на вітчизняних підприємствах забезпечує стабільність національної валюти, законність валютних операцій, запобігання незаконного відтоку капіталу за кордон.

9. За результатами дослідження основних напрямів покращення системи обліку та контролю валютних операцій доведено, що підприємству варто реалізовувати такі заходи, як: автоматизувати облікові та контрольні процеси, розробляти методичне забезпечення для системи управління ризиками, зокрема їхньої оцінки, посилювати дієвість внутрішнього контролю, використовувати інструменти хеджування та підвищувати професійний рівень працівників в обліковій та контрольній сферах. Це дозволить забезпечити стабільний фінансовий розвиток підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Небава М. І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2017. 73 с. URL : http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2024/Nebava_2017_73.pdf
2. Міллер Е. Як захистити свої інвестиції в Україні від валютних ризиків. *Invest News*. 02.09.2025. URL : <https://investnews.com.ua/analitika/7567-yak-zakhystyty-svoi-investytsii-v-ukraini-vid-valiutnykh-ryzykiv/#:~:text=>
3. Поняття валютного ризику і як його мінімізувати? *Paysaxas*. 21.10.2024. URL : <https://paysaxas.com/uk>
4. Артюх О. В., Белінська О. В. Поняття «ризик» у сфері податкового аудиту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Вип. 20/2018, С. 23-27.
5. Єпіфанова М. А. Система валютного регулювання в Україні в умовах лібералізації фінансових ринків: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Х., 2011. 20 с. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/7241/1/%D0%95%D0%BF>
6. Єпіфанова М. А. Валютне регулювання в системі державного регулювання економіки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: збірник наукових праць. Суми:УАБС, 2010. Т. 30. С. 169-183. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/589e8540-ce57-46f2-90bf-a5b62b05c51a/content>
13. Кудрицька Ж. В., Гнилицька А. Ю. Хеджування валютного ризику. *Економіка і суспільство*. Вип. № 11 / 2017. С. 449-452.
14. Глухова В., Крот Л., Онищенко О., Козирева А., Кравченко Х. Моделювання в системі управління валютними ризиками банку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія «Економічні

науки», 2023. №3 (109), С. 19-23. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-3-3>

15. Васільєва Л.М., Земляний М.С. Управління ризиками в контексті стратегії антикризового управління. *Економіка: реалії часу*. 2023. № 6 (70). С. 14-20. DOI: 10.15276/ETR.06.2023.2. DOI: 10.5281/zenodo.10327777.

16. Холодна Ю. Валютне регулювання в Україні: сучасні тенденції та перспективи. *Економіка та суспільство*, 2024. № 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-130>

17. Антонюк О., Катаєва С. Валютне регулювання та валютні обмеження в сучасних умовах. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52), С. 345-351. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-48>

18. Москалюк Н., Чернявська К. Валютне регулювання в Україні в умовах інтеграції до ЄС. *Макроекономічне оцінювання публічного сектору в антикризовому управлінні: матеріали наук. прикладних дослідж. освіт.-проф. програми 281 «Публічне управління та адміністрування» за 2017–2018 рр.* / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Ф-т економіки та упр., Каф. нац. економіки та публічного упр. ; [редкол.: І. Й. Малий (голова) та ін.]. Київ : КНЕУ, 2019. С. 102–124. URI: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/30349>

19. Деркач Ю.Б. Використання інструментів валютного регулювання в умовах воєнного стану. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3(03), С. 21-25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-4>

22. Озерова О. Облікова політика – 2023: як внести зміни й на що зважити. *Головбух*. 2023 № 4. URI: <https://egolovbuh.expertus.com.ua/10004203>

26. Пернарівський О. В. VaR-технологія оцінки валютного ризику банку. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 3(54). С. 396-401. URI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-60>

27. Захарова О. Л. Використання форвардів, ф'ючерсів, свопів та інших інструментів аграрними експортерами для мінімізації ризиків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24, част. 1. С. 153-156.

28. Валютний контроль: що варто знати про зміни: матеріалами ГУ ДПС у Тернопільській області. *Buhgalter*. URI: <https://ibuhgalter.net/ru>

ДОДАТКИ